

Příčiny a prevence záškoláctví u žáků na druhém stupni základní školy

Kateřina Kotešovcová

Bakalářská práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Kateřina Kotešovcová
Osobní číslo: H17628
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: Prezenční
Téma práce: Příčiny a prevence záškoláctví na druhém stupni základní školy

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti záškoláctví, výchovného působení rodiny a možnosti sociálně pedagogické intervence.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Realizace a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledku výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: Tisková/elektronická

Seznam doporučené literatury:

- ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
- KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. *Pedagogická praxe (Portál)*. ISBN 80-7178-945-3.
- LAZAROVÁ, Bohumíra. *Netradiční role učitele: o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. 2., upr. vyd. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-169-0.
- ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. V Praze: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-488-8.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jana Martincová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **4. října 2019**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2020**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 22. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má ÚTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 25. 5. 2020

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47a Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně pozůnká oponennú a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasaňuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení čtyřbýječného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k vyšší výdělku dosaženému školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na příčiny a prevenci záškoláctví u žáků druhého stupně základních škol. Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. V úvodu této části jsou uvedeny sociální normy ve školním věku a nespecifické poruchy chování u žáků, kteří mají problémy s těmito sociálními normy. Teoretická část se dále zabývá definicí záškoláctví a její typologií, popisuje možné příčiny záškoláctví a rozebírá možnosti prevence záškoláctví. Praktická část se pomocí kvalitativního výzkumu zabývá pohledem učitelů na tuto problematiku. Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit názor učitelů na záškoláctví.

Klíčová slova: problémové chování, absence, záškoláctví, odhalování záškoláctví, příčiny záškoláctví, prevence záškoláctví

ABSTRACT

The bachelor's thesis focuses on the causes and prevention of truancy at the second grade of elementary school. The theoretical part is divided into the four chapters. At the beginning is an introduction which explains (into this section lists) social standards at school age and non-specific behavioural disorders that we can notice in children who have obviously problems with these specific social norms. In the theoretical part we can find out more about definition of truancy, describes possible causes and discuss the possibilities of prevention of truancy. Practical part deals with teacher's view about this issue through qualitative research. The key of this research is to find out how teachers react to truancy.

Keywords: behaviour disorder, absence, truancy, detection of truancy, causes of truancy, prevention of truancy

V první řadě velmi děkuji své vedoucí Mgr. Janě Martincové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za ochotu, cenné rady, připomínky, doporučení a pomoc.

Dále chci poděkovat všem respondentům za jejich ochotnou spolupráci a pomoc při realizaci výzkumu.

V neposlední řadě poděkování patří mé rodině, která mi byla po celou dobu velkou oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOCIÁLNÍ NORMY VE ŠKOLNÍM VĚKU	11
1.1 NESPECIFICKÉ PORUCHY CHOVÁNÍ.....	11
2 ZÁŠKOLÁCTVÍ	15
2.1 KATEGORIE ZÁŠKOLÁCTVÍ	15
3 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ	15
3.1 VLIV RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	19
3.1.1 Funkce rodiny.....	19
3.1.2 Styly výchovy.....	20
3.2 NEGATIVNÍ VZTAH KE ŠKOLE	22
3.3 VOLNÝ ČAS	24
4 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ	26
4.1 PREVENCE VE ŠKOLE	27
4.2 POSTUP OSPOD PŘI ŘEŠENÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ	29
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	32
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	33
5.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	33
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	34
5.4 METODA SBĚRU DAT	34
6 ANALÝZA DAT.....	36
6.1 RODINA ČI ŠKOLA?.....	37
6.2 ODKUD VÍTR VANE?	38
6.3 JAK MŮŽEME POMOCT?	40
6.4 ZABRALO TO?.....	42
7 INTERPRETACE DAT.....	44
8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	48
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	50
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	53
SEZNAM TABULEK.....	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Problém záškoláctví doprovází každou školu a v současné době patří mezi jedno z nejzávažnějších problémů ve školství a se stalo jakýmsi trendem dnešní doby. V dnešní době už snad neexistuje škola, která se s tímto problémem nesečkala. Záškoláctví se řeší jako závažný výchovný problém. Při přehlednutí tohoto problému můžou nastat vážné problémy, a to z důvodu, že velmi ovlivňuje vývoj a chování žáka.

Já osobně jsem se se záškoláctvím nikdy nesečkala a vždy mě zajímalo, co mé spolužáky k tomuto činu vede. To je jeden z hlavních důvodů, proč jsem si toto téma vybrala. Dalším důvodem byla má praxe na OSPOD, kde jsem se setkala s případy, kdy záškoláctví vedlo až k delikventnímu chování. Spolu s kurátorem pro děti a mládež jsem měla možnost se ponořit do problematiky záškoláctví a být přítomna při řešení tohoto problému přímo s jedincem, který má se záškoláctvím problém.

Bakalářská práce pojednává o příčinách a prevenci záškoláctví u žáků na druhém stupni základních škol a je rozčleňena na teoretickou a praktickou část.

Cílem teoretické části je shrnout poznatky o problematice záškoláctví. Čtenáři se v ní můžou dozvědět, jaké jsou nejčastější příčiny, které vedou žáka k záškoláctví a s čím jsou spojeny. Příčiny jsou rozděleny do tří podkapitol a zaměřují se na vliv rodinného prostředí, žákův negativní vztah ke škole a na volný čas žáka. Na tuto kapitolu navazuje poslední kapitola, která se zabývá možnostmi prevence záškoláctví, a jak v případě výskytu tohoto jevu postupovat.

Praktická část bakalářské práce se věnuje výzkumu, který vychází z poznatků v teoretické části. Hlavním cílem výzkumu je za pomoci učitelů na základní škole, objasnit nejčastější důvody vedoucí žáka k záškoláctví a jak probíhá její následná prevence. Informace potřebné pro realizaci výzkumu zjišťujeme pomocí kvalitativní metody, a to formou polostrukturovaného rozhovoru s pěti respondenty (učiteli), kteří mají zkušenosti se záškoláctvím u žáku.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ NORMY VE ŠKOLNÍM VĚKU

Sociální normy určují, jak se má jedinec ve školním věku chovat. Během školního věku se vztah k sociálním normám mění. Jestliže školák nezná tyto normy, je neschopný pochopit jejich podstatu či respektovat je, a to může mít za následky poruchy chování. Pochopení, respekt, znalost sociálních norem je nezbytnou podmínkou adaptace jedince. Díky správné znalosti norem se jedinec může stát členem určitých skupin. Jedinec přímá skupinovou identitu a její normy, až se cítí být členem této skupiny.

Ve školním prostředí rozlišujeme dvě normy. První norma je postoj k normám školy a druhá postoj k normám třídy. Škola má své normy dané, zatímco normy ve třídě jsou nepsané. **Postoje k normám školy** nemusí žák zcela přijmout, ale ví, že je jeho povinností je dodržovat je a respektovat. Pokud žák nějakým způsobem překračuje tyto normy, ve většině případů z toho nemá výčitky svědomí. Dodržování školního řádu je povinné, musí být kontrolováno a jeho porušení se trestá. Za plnění těchto požadavků je zodpovědný učitel. **Postoje k normám třídy** neboli vrstevnické skupiny, jsou zcela jiné. V tomto případě jsou to spíše normy neformální skupiny. Spolužáci navzájem vyžadují plnění těchto norem, normy považují za správné, chovají se a identifikují se podle nich. Sociální tlak je vyvíjen na respektování stanovených norem. Vyloučení ze skupiny hrozí jednotlivci, který se nebude přizpůsobovat. Toto vyloučení pro něho může být velmi těžké, spolužáci mu odmítají pomoci, nepodporují ho, izolují se od něj a někdy se může stát i obětí šikany. (Vágnerová, 2001)

Škola je společenská instituce, která od svých žáků očekává určité chování, jež bude v souladu se stanovenými normami a žáci budou respektovat jejich požadavky. Zvládnutí těchto nároků vyžaduje získání přijatelné úrovně adaptačních koncepcí. Ty lze chápat jako soubor znalostí příslušných norem a schopností se podle nich řídit, ovládat své chování a potlačit tendenci reagovat na aktuální impulzy. (Vágnerová, 2001)

1.1 Nespecifické Poruchy chování

Poruchy chování ve školním věku můžeme také charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace. Chování dítěte je podmíněno faktory formující osobnost dítěte. Tyto faktory se odrážejí v sociální oblasti, například v rodině, ve škole či mezi vrstevníky.

Za formy rizikového chování dle metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních považujeme:

- Agresi, šikanu, kyberšikanu a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování.
- Záškoláctví.
- Závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, netolismus, gambling.
- Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů.
- Spektrum poruch příjmu potravy.
- Negativní působení sekt.
- Sexuální rizikové chování. (Strategie a koncepce MŠMT ©, 2010)

Nespecifická porucha chování může vzniknout v případě, že na dítě působí mnoho negativních vlivů a jeho obtíže nejsou v hodným způsobem vnímány a ovlivňovány. Tato nespecifická porucha se sebou přináší i další problémy v chování. Nejčastěji se jedná o níže uvedené poruchy chování.

Negativismus se objevuje u jedince, který není schopen přijmout normy a požadavky, které jsou na něho kladeny. Často se zde setkáváme s nesmyslným odporem proti každému vnějšímu vlivu, negativními reakcemi, které se projevují odmítáním poslušnosti, odmítnutím, odmítáním autority atd. (Kohoutek, 2007)

Lhaní je jedno z nejmírnějších forem nápadnosti v chování. U dětí školního věku se lež považuje většinou za obranu sebe samého, nebo se může jednat o ochranu proti ponížením před sebou samým i před těmi k nimž má respekt. Lhaní spíše nabývá dojem zapírání a výmluvy. Dítě se lhaním snaží zakrýt například špatné výsledky ve škole, poznámky, nesplněné úkoly apod. „*Je rozdíl mezi zapíráním, lhaním, kterým se dítě povyšuje nebo vytahuje, sváděním něčeho na někoho jiného nebo konečně tím, co je morálně nejméně přijatelné, totiž podvodem k svému vlastnímu prospěchu a ke škodě někoho druhého.*“ (Matějček, 1997, s.119)

Šikana je forma zvláštní agrese, která se většinou začíná objevovat, když žák přechází do puberty. Šikana je, když jeden z žáků nebo více žáků napadá, ohrožuje či zastrašuje opakovaně svého spolužáka. Rozdělení šikany:

- Verbální šikana – nádavky, ústní ponížení, vysmívání se apod.

- Nonverbální šikana – výhružná gesta, hroživé pohledy, ukazování sprostých slov apod.
- Tělesná šikana – bití, ublížení, podrážení nohou, strkání, požd'uchování apod.
- Vydírání – vymáhání svačin, školních úkolů a peněz apod.
- Pomluvy – šíření lži o šikanovaném, vyvolávání pocitu méněcennosti před spolužáky apod.
- Šikana vyloučením – zamezit kontakt se spolužáky, vyhnání ze sociální skupiny apod.
- Telefonická šikana – vyhrožování, nadávky, otravování přes telefon apod.
- Kybernetická šikana – šikana, která probíhá prostřednictvím médií (internet, mobilní telefon). (Ondráček, 2003)

Záškoláctví, neboli „chození za školu“, je jeden z nezávažnějších problémů povinné školní docházky. Týká se to především základní školy, ale také střední školy. Rozdělujeme záškoláctví jednorázové nebo dlouhodobé. Jestliže se tento problém vyskytuje u žáka častěji, pohlíží se na něj vážněji a je zde potřeba pomoci. (Matějček, 1997)

Útěky dětí z domova bývají většinou impulzivní, dítě nepřemýšlí o útěku dopředu, svůj čin nemá naplánovaný a tímto projevem reaguje na něco špatného. Při těchto impulzivních útěcích je dítě ohroženo z důvodu nedostatečného ošacení, nedostatku jídla a hrozí mu nebezpečí, že nachladne. Takovéto útěky z domova nebo ze školy bývají způsobeny buď projevem psychického onemocnění, špatnou adaptací dítěte nebo nevhodným prostředím, kde dítě vyrůstá. (Martínek, 2015)

Porucha chování s protispoločenskými rysy v tomto případě se jedná o jednu z nejzávažnějších poruch chování u dětí a dospívajících. Jestliže se u dítěte objeví, po dobu šesti měsíců alespoň tři z níže uvedených, je velmi velká pravděpodobnost, že se dítě s touto poruchou setkálo.

- Dítě či dospívající více než dvakrát utekl z domova a noc netrávil doma.
- Pravidelné záškoláctví.
- Ničení majetku a vloupání se do cizích objektů.
- Žhárství.

- Agrese vůči zvířatům.
- Záměrně šikanuje své spolužáky a kamarády.
- Dítě či dospívající se dopustil krádeže nebo podvodu.

Tato porucha chování se častěji objevuje ve městech než na vesnicích a v poměru výskytu u chlapců a dívek je to 5:1. Na rozvíjení této poruchy se účastní prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a dědičnost. Jestliže dítě vyrůstá v rozvrácené rodině nebo jeho výchova je volná, lhostejná, zanedbaná, surová či agresivní apod., je velká pravděpodobnost že se dítě s touto poruchou setká. (Martínek, 2015)

Alkoholismus a drogová závislost. Alkoholismus je nejrozšířenější forma drogové závislosti. Většina mladistvých závislých na alkoholu se naučila pít alkohol ve svých rodinách, a to z důvodu, že se z alkoholu stala jakási forma společenského života. Alkoholismus úzce souvisí také s nikotinismem neboli kouřením, šňupáním nebo žvýkáním tabáku. Drogová závislost se objevuje občas u dospívající mládeže, která se tímto činem chce zviditelnit a dostat se do popředí dění. Většina mladistvých, která se s drogovou závislostí setká, jsou závislá na psychostimulačních drogách. Tyto drogy dokážou změnit chování lidí tak, že se člověk stane víc aktivní, zvyšují jeho činorodost, podnikavost a jedinec lépe navazuje kontakty s okolím. Na této závislosti se podílí okolí jedince, jeho osobnost, zralost, normalita nebo psychická stránka. (Kohoutek, 2007)

2 ZÁŠKOLÁCTVÍ

Jako záškoláctví se považuje tzv. „chození za školu“ neboli nepřítomnost žáka ve škole, týká se žáků na základních školách a středních školách. Žák záměrně zanedbává školní docházku a tím se jeho čin stává přestupkem. Žák se svým činem chození za školu dopouští porušení školního řádu a také je jeho chování považováno za provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Záškoláctví je úzce spojeno s různými typy rizikového chování, které mají negativní vliv na vývoj osobnosti jedince. (Bártík, 2010)

V odborných literaturách se setkáme s velkým množstvím různých definic záškoláctví, zvolili jsme pár z nich, které odpovídají daným autorům.

„Záškoláctví můžeme charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se o nejklaasičtější poruchu chování, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem.“ (Martínek, 2015, s. 116)

Důsledky záškoláctví se opírají o celou společnost, zasahuje nejen jedince, který se tohoto dopouští. Důsledky jeho počínání mají velký dopad na jeho studijní výsledky, následné horší uplatnění v životě a v nejhorší případě také v kriminální činnosti. (Kyriacou, 2005)

Další z autorů, který se ve své publikaci zabývá také záškoláctvím, je Bakošová (2008, s. 143). Ta uvádí *„Záškoláctví je (v širším slova smyslu) vyhýbání se školní docházky, neomluvená absence žáka ve škole bez ohledu na motiv a počet absencí. V užším slova smyslu je jednou z poruch chování, jejíž základem je vážnější narušený vztah dítěte ke škole a k učení.“*

2.1 Kategorie záškoláctví

Typologie záškoláctví nemá jednotnou definici ani klasifikaci. Každý autor pohlíží na termín záškoláctví jinak. Mnoha odborných literatur má odlišné pohledy na typologii záškoláctví. Zaměříme se na typologii záškoláctví podle Kyriacou, Hroncové a Martínka.

Kyriacou 2005 rozděluje záškoláctví do pěti skupin.

- Pravé záškoláctví.

Žák do školy nechodí, ale rodiče o tom nevědí a myslí si, že školu navštěvuje pravidelně.

- Záškoláctví s vědomím rodičů

Rodiče o nechození dítěte do školy ví a také vědí, že k tomu nemá žádný neoprávněný důvod. Rodiče žáka do školy neposílají buď z důvodu, že se doma stará o nemocného člena, nebo když rodičům pomáhá s jejich vlastními povinnostmi, někteří rodiče také nechávají děti doma v den jejich narozenin. Rodiče tuto absenci omlouvají.

- Záškoláctví s klamáním rodičů

Žáci klamou svým rodičům a tvrdí jim například, že se necítí dobře a musejí zůstat doma. Rodiče následně svým dětem napíší omluvenku, že se ze zdravotních důvodů nemohl dostavit do školy. V této skupině se často stává, že rodič je s dítětem zajedno a svým způsobem není vůbec podvedený.

- Útěky ze školy

Druh záškoláctví, při kterém je dítě část dne ve škole, má zapsanou docházku a během školní výuky na hodinu nebo dvě odejde. Nemusí vždy odcházet ze školy, někdy se zdržuje přímo v prostorách školy, jindy na krátkou dobu ze školy odejdou.

- Odmítání školy

Tento problém se týká žáků, kterým chození do školy přináší psychické potíže. Tato kategorie záškoláctví nemusí souviset pouze s pocitem, že žák nezvládá učivo, ale je doprovázena například strachem, že žák bude šikanován, u žáka se vyskytují deprese spojené se školou a v neposlední řadě také školní fobie. Žák má strach z představy, že musí jít do školy. I v tomto případě je problém rozeznat žáka, který jednoduše do školy nechce a žáka, který je psychicky narušený.

Následující typologie záškoláctví dle Hroncové (in Kraus) je velmi podobná s typologií, kterou vytvořila Bakošová (2008).

- Záškoláctví u celkově problémových dětí.

Tento problémový jev se týká žáků, kteří patří k nejslabším ve třídě. U těchto žáků se často projevují poruchy chování, agresivní chování, nejeví zájem o školu, mají konflikty se spolužáky a lžou.

- Záškoláctví u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Děti jsou celkově zanedbané, protože žijí v nevyhovujících sociálních a kulturních podmínkách. U dítěte se projevuje zanedbaná výchova a vzdělávání. Že se nejsou schopni o své děti postarat tak, jak by měli a dítě se pak projevuje jako deprivované.

- Záškoláctví jako porušení sociální normy.

Sociální normu u tohoto typu záškoláctví chápeme jako povinnost dítěte docházet do školy. Každý rodič má povinnost vychovávat své dítě tak, aby dítě navštěvovalo školu. Jestliže tato povinnost není dodržena, může to být chápáno jako porušení zákona, které může vést až k udělení určitých sankcí.

- Záškoláctví jako reaktivní akt.

Dítě se vyhýbá neúspěchu ve škole, násilí ze strany spolužáků a strachu. Útěkem ze školy řeší tyto nepříjemné situace. Jeho čin je nepromyšlený a impulzivní.

- Záškoláctví jako možnost zábavy.

V tomto případě děti podněcuje zábava a možnost zažít něco příjemnějšího s partou kamarádů, než trávit čas ve škole a plnit školní povinnosti. Tato forma se obvykle vyskytuje u žáků, kteří nejsou problémoví. U tohoto typu záškoláctví se dítě často pokouší o podvody ve smyslu falšování omluvenek. Ve většině případů pak žáci přicházím na to, že záškoláctví nepřináší zas tak velké povzbuzení a zábavu.

Podle Martínka (2015) je záškoláctví rozděleno na dvě základní skupiny. **Záškoláctví impulzivního charakteru**, kdy se jedná o formu, kterou dítě nemá předem naplánovanou. Reaguje na situaci nepromyšleně a impulzivně. Buď dítě do školy vůbec nedorazí, nebo odejde během vyučování. Dítě se svým rodičům svěřit nechce, a proto v záškoláctví pokračuje a toto záškoláctví může trvat i několik dnů, dokud na to rodiče nepřijdou. Druhá forma záškoláctví je **účelové, plánované záškoláctví**, které se objevuje, když dítě není připraveno na výuku, ve které mu hrozí zkoušení, nebo písemná práce. V některých případech se také může jednat o vyhýbání se neoblíbenému předmětu či vyučujícímu.

V každé z typologií záškoláctví se mluví o žákovi, který chodí „za školu“. Záškolák je žák, který z nějakých důvodů nechodí do školy, není nemocný nebo zraněný a nemá žádný z jiných závažných důvodů k tomu, aby do školy nešel. Jeho absence, ve většině případů, znamená: narušený vztah ke škole, k učiteli, neoblíbenému předmětu, ke spolužákům a v neposlední řadě také strach z hodnocení výkonu. (Ondráček, 2003)

3 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ

V mnoha publikacích se setkáváme s názory, že záškoláctví musí mít vždy nějaký důvod. Jeden z hlavních důvodů je strach z šikany od spolužáků, a poté se často objevuje nepřipravenost na výuku, nesplnění domácích povinností vůči škole a v neposlední řadě to je také snaha předvést se před kamarády. Ve studii (Střelec, 2004) se zdůrazňují rozdíly mezi minulostí a současností. V minulosti bylo zvykem, že rodiny, které nebyly majetné, nechávali své děti doma, protože děti museli pomáhat při domácích pracích apod. Tento jev byl typický spíše pro vesnické rodiny. Zatímco v současnosti je záškoláctví spíše řazeno do asociálních poruch chování. Příčiny můžeme hledat ve škole, v rodině nebo u kamarádů. Vágnerová (2008) udává, že záškoláctví nemusí být vždy spojeno s negativním postojem ke škole, ale může to být jakási reakce na něco špatného nebo obranné jednání které má za cíl se vyhnout nepříjemnostem. Ještě předtím, než začneme hodnotit záškoláctví, je důležité zjistit jeho příčiny – co žáka vedlo k útěku a jaký má postoj ke škole.

Prvotní příčinou záškoláctví může být snaha vyhnout se posměchu či ponížení, odpor k předmětu, pomsta za nespravedlivost nebo strach z šikanování. Tyto příčiny jsou většinou jednorázové, to znamená, že se u dítěte záškoláctví neopakuje. Jestliže zmizí prvotní důvod, „chození za školu“ ztratí svůj smysl a místo něho může nastoupit strach. Strach z návratu a prozrazení nebo neschopnost dělat něco zábavného, Dítě tímto trpí, prožívá úzkost, proti které se sám musí bránit a svůj čin tak prodlužuje. (Matějček, 1997)

V odborné literatuře psychologie ve školní praxi (Fontana, 2003) se o příčinách záškoláctví mluví následovně:

- Dítě má strach z učitele nebo trestu.
- Dítě si chrání své sebevědomí.
- Dítě může být obětí šikany.
- Příčina záškoláctví vzniká v rodině.
- Dítě se zapletlo s omamnými látkami či alkoholem.
- Dítě spáchalo trestnou činnost.
- Dítě se nudí a hledá jinou formu zábavy, než je škola.

I zde si můžeme všimnout, že záškoláctví není pouze vlastní problém dítěte. Příčiny můžeme hledat také v rodině, ve škole nebo u vrstevnické skupiny.

V souhrnu můžeme pohlížet na příčiny záškoláctví jako na vnější a vnitřní. Co se týče vnějších příčin hovoříme o okolí žáka, tj. jeho rodina, škola, kamarádi nebo prostředí, ve kterém vyrůstá. Opakem vnějších příčin jsou příčiny vnitřní, které pochází z vnitra žáka. Jde zde o jeho projevy, do kterých můžeme řadit například labilitu nervové soustavy, sníženou adaptaci, emoční labilitu, poruchy chování nebo také zvýšenou agresi. (Bakošová 2008).

3.1 Vliv rodinného prostředí

Vliv rodinného prostředí je pro nás nejdůležitější. Rodina nás ovlivňuje od nejranějšího věku, vychovává nás, seznamuje nás s normami a pravidly společnosti a utváří naši osobnost.

„Rodina je první prostředí socializace a výchovy dětí. Má význam pro jednotlivé členy i pro společnost. Pro jednotlivé členy rodiny je jediná nenahraditelná hodnota lidského života, ve které všichni členové hledají únik od vnějšího světa, od náročných životních situacích. Pro společnost je potřebná z hlediska udržení rodu.“ (Bakošová, 2005, s. 17)

Význam rodiny je velmi důležitý pro všechny její členy i pro společnost. Pro děti hraje rodina důležitou a nenahraditelnou hodnotu lidského života. Tato hodnota je velmi potřebná pro vlastní rovnováhu a stabilitu a pro jednodušší zvládnutí problému se kterým se jedinec po čas svého života setká. Rodiče i celá rodina pomáhají dětem s překážkami, se kterými se během své cesty potkají. *„Rodina určuje životní dráhu dítěte, poskytuje mu domov.“* Rodina je taktéž první model pro společnost, produkuje člověka, předává tradice a udržuje lidstvo. Není tomu tak ale vždy, setkáváme se i s rodinami, které tyto hodnoty a podmínky pro své děti neposkytují. Z tohoto důvodu je následná výchova důležitá na kompenzaci těchto nedostatků. (Bakošová, 2005)

3.1.1 Funkce rodiny

Mezi základní funkce rodiny patří: ekonomicko – zabezpečovací, biologicko – reprodukční, výchovná, emocionální, relaxační, a regenerační funkce. Tyto funkce ovlivňují každého člena rodiny i jeho způsob života a utvářejí sociální subsystém. Všechny tyto funkce jsou navzájem propojené. Jestliže rodina některé tyto funkce neplní, hovoříme o ní jako dysfunkční nebo a funkční rodině. Mnohdy se stane, že neplnění těchto funkcí má následek negativní vývoj pro dítě. U dítěte se mohou projevit poruchy chování a vznik sociálně patologických jevů. (Malach, 2004)

3.1.2 Styly výchovy

Mezi základní styly výchovy patří autoritativní, liberální a demokratický. Mezi tyto styly dále řadíme styl výchovný, založený na zákazech a příkazech, styl výchovný, založený na ochraňování, styl výchovný, kterým rodiče vkládají své nesplněné plány do dětí, styl výchovný založený na perfekcionismu či styl výchovný, založený na nedůslednosti a optimální styl výchovy. Tyto styly si níže charakterizujeme.

Styl výchovný založený na zákazech a příkazech – v tomto stylu se uplatňují autoritativní prvky. Rodiče se snaží u svých dětí vyhnout nežádoucích činů, a proto používají zákaz za malý trest. Jestliže dítě pochopí tento zákaz správně, může to mít pozitivní ohled i na budoucí činy, ale v případě že dítě poslechne rodiče ze strachu, ztratí tento zákaz svůj význam. Jestliže dítě žije v rodině, kde se tento styl uplatňuje, může se stát, že další vývoj dítěte bude mít negativní důsledky. „*Tento styl potlačuje přirozenost dítěte, zbavuje ho odvahy, samostatnosti.*“ Stane-li se, že zákazy jsou spojovány s tělesnými tresty, můžou si v dalších fázích života děti spojit toto násilí se svým životem, tzn. šikanování spolužáků, tělesné tresty na svých vlastních potomcích apod.

Styl výchovný založený na ochraňování – rodiče se snaží „vykopat“ cestu dítěti pomocí vlastních sil. Jedná se tu o přehnanou starostlivost. Rodiče dělají práci za své děti, přesto že by to zvládly samy. Častý následek tohoto stylu bývá nesamostatnost jedince, který se ve všem spoléhá na rodiče. Z dítěte se stává něho sobec.

Styl výchovný, kterým rodiče vkládají své nesplněné plány do dětí – každé dítě má své potřeby a touhy. Svě aktivity by si dítě mělo volit samo, ale v tomto výchovném stylu je tomu naopak. Rodiče si kompenzují své nedostatky z mládí, při kterých neměli možnost realizovat své záliby a nutí své děti, aby své aktivity směřovali právě k těmto zálibám (rodič měl zájem o hru na klavír, ale nepodařilo se mu to, a tak navádí své dítě, aby se učil v hře na klavír). Stejně to může být se školou nebo při volbě svých kamarádů.

Styl výchovný založený na perfekcionismu – tento styl může mít velmi negativní výsledky na dítě. Rodiče se snaží vychovávat své dítě k dokonalosti a neakceptují jeho občasné chyby. Dítě se ocitá pod tlakem, má strach, že udělá někde chybu, bojí se domů donést špatnou známku apod. Dítě ztrácí radost z vykonané činnosti, je vyčerpané a objevuje se u něj odpor k většině jeho činnostem.

Styl výchovný založený na nedůslednosti – rodiny s tímto výchovným stylem nemají nastavené žádné pravidla nebo nepsané výchovné cíle. Dítěti jeden den něco zakážou a na

druhý den na to buď zapomenou nebo mu zase všechno dovolí. Tento styl vyplývá z osobnosti rodičů, kteří buď mají hodně organizovaný život nebo neznají žádnou organizaci práce. Setkáváme se zde také se zaneprázdněností rodičů, nedostatkem jejich času a pracovní vyčerpáním. U dítěte se setkáváme s nejistotou, obavami z trestu, který čeká a kdy tento trest přijde.

Optimální styl výchovy – výchova se nedá měřit, neexistují žádné testy na její kvalitu a efektivnost. Výchova je jeden z mnoha činitelů, které utvářejí osobnost a je náročná, protože se její výsledky neobjeví hned, ale postupem času. (Bakošová, 2005)

Dítě je obrazem svých rodičů. V případě, že v rodině panuje špatná atmosféra, rodiče se neustále hádají, dochází u nich k potyčkám nebo jsou často ve stresu, znamená to, že doma nejsou šťastní. Jestliže nejsou šťastní rodiče, nemůže být šťastné dítě. Dítě je schopno vyrovnat se se zátěží, pokud je přechodná. Nastane-li případ, že tato zátěž je dlouhodobá a dítě je vystaveno dlouhodobému stresu ze strany rodiny, je velká pravděpodobnost, že se dítě bude potýkat s chronickými a psychickými poruchami.

Zásadní vliv ve výchově je dítěte hraje způsob rodičovské výchovy. Je-li výchova v rodině příliš shovívavá a povolná, dítě si dovolí vše, co chce, dělá si, co chce, nemá vytvořeny mechanismy ovládnutí svých činů a je u něho velký předpoklad, že se z něho stane agresivní člověk. Opakem této výchovy může být příliš striktní a nepřipouštějící výchova. Tato výchova nepřipouští žádnou diskuzi a u dítěte vyvolává nižší sebevědomí, dítě je uzavřené a nešťastné. Na dítě může mít velký vliv také nezáměr rodičů o jeho volný čas, o to, co dělá a o jeho starosti. Takové dítě pak trpí nedostatkem sebekontroly a sebevědomí a může být agresivní.

V rodinách, ve kterých se vyskytuje agresivní či delikventní dítě bývají rodiče:

- neschopní poskytovat dostatečný dohled na dítě,
- neschopní stanovit přesné cíle a pravidla,
- kteří neumí projevit nesouhlas se špatným chováním dítěte,
- neschopní se bavit s dítětem o důležitých věcech,
- příliš emotivní, když reagují na krizové situace,
- neschopní prosadit pravidla výchovy, protože nemají s dítětem vybudovaný smysluplný vztah. (Train, 2001)

Většina výzkumu a studií prokazuje, že původ patologického chování u dětí je třeba hledat v rodině. Výchova rodičů je ovlivněna jejich věkem, vzděláním, sociálním postavením, způsobem, jakým spolu rodiče žijí a také výchovou, kterou oni sami byli vychováváni. Rodiče by měli mít ve výchově dětí stanovená určitá pravidla (způsob výchovy, jednotnost výchovného působení apod.). Nemají-li rodiče tyto pravidla nastavena, dítě může mít pocit nejistoty, že nikam nepatří, že rodičům na něm nezáleží, a tudíž si může dělat co ho napadne. Rodiče by také měli pravidelně kontrolovat školní prospěch a školní práci dítěte, pokud tomu tak není, dítě má prostor k manipulaci a únikům. Rodiče, kteří se primárně zaměřují na svůj kariérní růst a ekonomické aktivity, nemají na děti dostatek času a dětem se to snaží vynahrazovat penězi. Tyto děti se cítí být samy, a proto hledají prostředí, kde budou přijímány a kde budou jejich peníze znamenat vysoké postavení. Ve většině případů to bývá parta kamarádů, u které je hlavní forma zábavy záškoláctví. (Martínek, 2015)

Studie Grahama a Bowlinga z roku 1995, která vychází z dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo 2529 osob ve věku 14–25 let, mimo jiné zjistila, že více jak 50 % osob mělo ve škole minimálně jednodenní neomluvenou absenci, většina těchto absencí pramenila z vlivu rodiny. Rodiče neví, že jejich děti do školy nechodí a nevědí kde, nebo s kým se jejich děti stýkají. Tyto děti mají vůči svým rodičům špatný vztah. (Kyriacou, 2003)

3.2 Negativní vztah ke škole

Další z důležitých faktorů, které negativně ovlivňují žáka, je školní prostředí. Škola hraje ve vývoji jedince, velmi důležitou roli. V této kapitole se podíváme na příčiny záškoláctví, které pramení přímo ze školy.

„Škola patří a očekává se od ní nejvýraznější vliv na rozvoj lidského jedince. Jako sociální instituce má stanovené výchovné cíle, vlastní organizaci a metody techniky práce. Je specifická tím, že je založena na interakci dvou generací, dětí a dospělých. Prvním požadavkem kladeným na školu je zabezpečení vzdělávání. Dnešní doba však také vyžaduje po škole realizaci náročných úkolů v oblasti výchovné.“ (Přadka a kol, 2004, s. 28)

Jedna z možných příčin záškoláctví je nepřipravenost dítěte na školní docházku. Nezralost dítěte při nástupu do školy může vést k negativnímu vztahu ke škole. Mnohdy to bývá zapříčiněno tím, že dítě není připraveno, je závislé na svých rodičích, odloučení od rodičů nese velmi špatně, nedokáže se podříditi školnímu řádu, během výuky si hraje a není schopno soustředit se na výuku a tím na sebe upoutává pozornost nejen učitele, ale také spolužáků, kteří ho i v tak nízkém věku můžou brát jako outsidera třídy. U žáků s nižším nadáním se

často setkáváme s posměchem, tresty a káráním kvůli problémům s učením, nejen ze strany spolužáků ale také učitelů. Tyto děti se potýkají s pocitem méněcennosti, který je pro ně velmi nepříjemný, a proto se mu snaží jakoukoliv cestou vyhnout. V opačném případě, u žáků s mimořádným nadáním, můžeme také pozorovat určité zvláštnosti v chování. Projevují se vyrušováním a rušením v hodinách kvůli snaze o doplnění výkladu učitele, který jim připadá nezajímavý a nudný, protože už tyto informace mají naučené. Tyto děti se kvůli svým mimořádným vědomostem a schopnostem můžou setkat s odporem ke škole, a to z důvodu posměchu od spolužáků, kteří se proti nadanému žákovi staví a nazývají jej šprtem, šplhounem apod. Mnohdy si ani učitelé neuvědomují, že jejich chování může těmto nadaným jedincům také uškodit, a to z důvodu, že nadaného žáka dává spolužákům za příklad a vyzdvihuje jeho schopnosti. (Martínek, 2005)

Mezi další příčiny záškoláctví můžeme zařadit také: „*nedostatky v pedagogickém působení učitele (chybějící motivace, nezajímavé vysvětlování učiva, nespravedlivé hodnocení, nerespektování individuálních osobností žáků apod.)* Důležitou úlohou také sehrává skutečnost, *zda vyučování podporuje žákův osobní růst, nebo jde jen o zprostředkování vědomostí, zatímco kreativita, fantazie a jiné složky jeho osobnosti jsou zanedbané, případně učitel nedokáže nadchnout žáka pro práci apod.*“ (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 294) Další příčinou záškoláctví může být také narušený vztah žáka k učení, žáka k učiteli a žáka se spolužáky, nezájem žáka o vyučovací předmět nebo problémy spojené s přechodem na vyšší stupeň. Důsledek toho všeho může být strach ze školy a snaha vyhnout se škole. (Kraus, Hroncová a kol, 2010)

Studie, která pochází z východní Anglie, zjistila, že žáci jako hlavní důvody chození za školu uvádějí, vyučovací hodiny jsou pro ně velmi náročné, potýkají se s šikanováním, školu nemají rádi nebo se bývají svých spolužáků.

Zatímco institut pro sociální vylučování v roce 1998 uvedl následující příčiny záškoláctví, které jsou spojovány s problémy ve škole:

- Žákům připadá škola zbytečná. Nenavštěvují školu z důvodu, že je nebaví určité předměty, nebo nemají rádi některého z učitelů.
- Obava chodit do školy z možného šikanování od spolužáků či jiných studentů na škole.
- Strach z nezvládnutí závěrečných zkoušek.

- Problémy se čtením. (Kyriacou, 2003)

Jedna z dalších motivací k úniku ze školy může být strach. Strach vyvolaný z jiného spolužáka či spolužáků. Tento strach je zapříčiněn agresí druhých, tj. zesměšňováním, šikanováním, posmíváním a fyzickými útoky nejen ve škole, ale také mimo ni. Dítě, které se s touto agresí setká označujeme, jako oběť šikany. Obětí šikany se nejčastěji stávají děti, které jsou nejisté, citově labilní, tělesně slabé, méně nadané, mimořádně nadané apod. (Záškolák ©, 2001)

Vliv na záškoláctví mohou mít také specifické poruchy školních dovedností a poruchy pozornosti (potíže se soustředěním, koncentrací a pozorností). Specifické poruchy školních dovedností jsou dyslexie (porucha čtení), dysortografie (porucha pravopisu), dysgrafie (porucha psaní) apod. Pro tyto děti bývá složitější zvládat probíranou látku a z tohoto důvodu se můžou potýkat se zesměšňováním ze strany spolužáků a nevhodnými reakcemi učitelů, které následně vedou k nechuti dítěte chodit do školy. (Záškoláctví ©, 2012)

Závěrem bychom také chtěli zmínit školní fobii, která má velmi podobné rysy se záškoláctvím, ale o záškoláctví se nejedná. „*Školní fobie je nepřiměřeným strachem ze školy. V některých případech může souviset se separační úzkostí, kdy je primárním problémem strach z odloučení. Pravá školní fobie se přímo vztahuje ke škole: dítě má strach z výkonového selhání nebo se bojí určité osoby, učitele či spolužáků. Má strach, že by mohlo dostat špatnou známku nebo, že se mu budou ostatní děti posmívat a ubližovat mu. Často jde o děti, které jsou ve škole úspěšné, mají dobrý prospěch a objektivně není žádný důvod k obavám.*“ (Vágnerová, 2008, s. 420) Školní fobie se projevuje tehdy, když má jít dítě do školy (dítě odmítá jít, zvrací, v noci nespí apod.). Tento strach ovlivňuje dítě v chování a výkonu ve škole tak, že není schopno pracovat, neodpovídá na otázky, nespolupracuje atd. Panická reakce na tuto fobii se může projevovat útekem ze školy. Potíže ve většině případů ustupují po čas víkendů a prázdnin. (Vágnerová, 2008)

3.3 Volný čas

Závěrem této kapitoly se podíváme na příčiny záškoláctví, které pramení z volného času dětí. Každý jedinec, ať už úmyslně nebo neúmyslně, je ovlivněn svým okolím. U dětí se s tímto vlivem setkáváme už na prvním stupni základní školy. Děti mají ve zvyku opakovat to, co dělají ostatní děti ve stejném věku. V období dospívání je pro ně důležité být členem skupiny. Každá z těchto skupin má svá pravidla, vytváří si vlastní styl chování, který se v rámci udržení ve skupině musí dodržovat. (Fontana, 2003) Pro členy těchto skupin může

být obtížné a do určité míry stresující snažení se o udržení ve skupině jako někdo, kdo akceptuje a toleruje normy a pravidla skupiny. Konformita neboli přizpůsobení se sociálnímu tlaku je důležitým aspektem vrstevnických partách. Zahrnuje, jak by se jedinec měl vyjadřovat, jak by měl vypadat, co by měl poslouchat za hudbu, jaký má mít postoj ke škole a práci apod. Ve většině případů mají tyto skupiny špatný vliv na vývoj jedince, a to z důvodu, že pijí alkohol, kouří cigarety a berou drogy. (Martínek, 2015) Takto nevhodný a nekonstruktivní život má vliv nejen na jedince samotného, ale také na jeho rodinu.

„K problémovému chování žáků ve velké míře také přispívá jejich sociální pozice ve skupině vrstevníků. Jde o žáky, kteří jsou sociálně izolováni. Nedaří se jim získat přátelství druhých ve třídě, nejsou přijímáni skupinou a pozitivně hodnoceni. V takovém případě se žáci snaží získat přátelství a přízeň svých spolužáků takovým chováním a konáním, které má podobu hrdinství.“ (Kraus, Hroncová a kol, 2010, s. 295) Tato podoba hrdinství se může projevat odmítáním poslušnosti, agresivním chováním, chozením za školu nebo hledáním skupin, ve kterých se jedinci budou cítit akceptováni a pochopeni. Poměrně často se takové skupiny nechovají podle platných společenských norem. Chováním narušují rodinné i školní normy. Vůči učitelům, rodičům či jiné autoritě mají lhostejný postoj. (Kraus, Hroncová a kol, 2010)

Vrstevnické skupiny jsou pro každého žáka nebo studenta velmi důležité. Pomáhají mu vytvořit obraz o sobě samém, dávají mu pocit svobody a velmi často se žáci v této skupině setkají s větším pochopením, než ve své rodině nebo škole, protože mu dávají prostor, kde může realizovat své cíle. Sociální skupiny ovlivňují rozhodování žáků, např. pokud se žák rozhoduje, jestli jít nebo nejít do školy, sociální skupina toto rozhodnutí může urychlit za něj. (Bakošová, 2008)

4 PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ

Poslední kapitola teoretické části bakalářské práce se zaměřuje na prevenci záškoláctví. Možností prevence záškoláctví je mnoho. Na prevenci záškoláctví se podílí zákonní zástupci dětí, školy, orgán sociálně právní ochrany dětí a u závažnějších případů také Policie ČR. Tyto instituce ale zdaleka nejsou všechny, na prevenci záškoláctví se podílí také PPP, poradny pro rodiny, střediska výchovné péče, nízkoprahové kluby atd.

Stejně jako sociální problém tak i problém záškoláctví spadá do problému interdisciplinárního, což znamená, že možnosti řešit tento problém jsou v interdisciplinárním přístupu (učitel, výchovný poradce, speciální pedagog, sociální pedagog/ sociální pracovník, psycholog, dětský lékař, příslušník policie, právník za přítomnosti rodičů). (Bakošová, 2008)

Existuje mnoho doporučení a řešení záškoláctví. Jako první krok, nejen pro učitele, ale také rodiče, je hledání příčin záškoláctví, které jsou různé a každá potřebuje jiné řešení. Prevence záškoláctví je ve většině případů velmi obtížná, a to hlavně u případu, kde je záškoláctví rozvinuté. Důležitým krokem je rozpoznání a porozumění individualitě dítěte a spolupráce rodičů, učitelů a poradenských pracovníků školy. Při volbě způsobu prevence záškoláctví musíme porozumět rozdílu mezi záškoláky a dětmi, které odmítají školu. Zde si uvedeme doporučený postup, jak se správně zachovat. Při kontaktu s dítětem by komunikace měla být přátelská, která nebude hodnotit a odsuzovat dítě. Hovořit by se mělo pouze o konkrétním chování žáka. Důležité je zjistit, jak dítě prožívalo problém a společnými silami najít cestu k nápravě. Rodiče by měli vyjádřit snahu o pochopení emocí dítěte a pomocí komunikace ho vést ho ke změně. A v neposlední řadě by se sami měli soustředit na to, co můžou udělat lépe nebo jak pomoci v dané situaci. (Jak postupovat ©, 2018)

„Za prevence rizikového chování se považují jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky“ (Miovský in Bendl, 2015, s. 229)

Veškeré aktivity, které se snaží minimalizovat rizikové chování a jeho důsledky, se rozumí jako prevence rizikového chování. V této oblasti rozlišujeme tři druhy prevencí: primární, sekundární a terciální. Primární prevence se dále dělí na prevenci specifickou a nespecifickou.

Primární prevenci rizikového chování ve školách chápeme jako celoškolské a celotřídní systémy pro všechny studenty, školní personál, prostředí a situace. Sekundární prevenci jako

specializované skupinové systémy pro studenty s rizikovým chováním. Terciální prevence nekázně ve školách jsou specializované individualizované systémy pro studenty s vysoce rizikovým chováním. Tyto tři prevence můžeme chápat jako škálu podpory pozitivního chování ve škole. (Bendl, 2015)

4.1 Prevence ve škole

„Podmínky pro uvolňování žáka z vyučování a omlouvání neúčasti žáka ve vyučování stanoví školní řád. Tento, mimo jiné, upravuje práva a povinnosti žáků a jejich zákonných zástupců ve škole, informuje o provozu a vnitřním režimu školy, upravuje podmínky ochrany žáků před sociálně patologickými jevy, obsahuje pravidla pro hodnocení výsledků jejich vzdělání. Školní docházku (omluvenou a neomluvenou nepřítomnost) žáků své třídy eviduje třídní učitel.“ (Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví ©, 2014)

Jedna z možností prevence tohoto sociálně patologického jevu je komunikace mezi žáky a učiteli. Jelikož je současná doba velmi uspěchaná a tím pádem i školní prostředí, tak učitelům nezbyvá moc času na komunikaci s žáky, protože jsou zahlceni nepřeborným množstvím jiných povinností. Tyto povinnosti mnohdy zastíní problémy chování dětí, které učitel nevědomky přehlédne. (Martínek, 2015) Žák se může se svými problémy svěřit učiteli. Jestliže se jedná o náhle problémy, je povinností učitele jednat rychle a profesionálně, i přesto že si to žák nepřeje. Nejdůležitější je zajistit bezpečí žáka, poté můžeme volit další strategie a oslovit ostatní odborníky. (Lazarová, 2005)

Škola v případě neomluvené absence žáka či zvýšené omluvené nepřítomnosti musí jednat následovně, a to dle Metodického pokynu k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, Čj.: 10 194/2002-14:

1. Při zvýšené omluvené nepřítomnosti – třídní učitel musí prověřovat věrohodnost omluvenek v případě, že se u studenta objevují často.
2. Do 10 neomluvených hodin – třídní učitel musí povolat zákonného zástupce žáka a formou rozhovoru projednat důvod žakovy nepřítomnosti. O tomto rozhovoru musí vést zápis. Zákonný zástupce musí být pozván do školy doporučeným dopisem.
3. Nad 10 neomluvených hodin – musí ředitel školy svolat školní výchovnou komisi které se zúčastní: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce,

zástupce orgánu sociálně – právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popřípadě další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena.

Zákonný zástupce musí být pozván do školy doporučeným dopisem. O průběhu musí být proveden zápis, který taktéž bude obsahovat závěrečné ustanovení všichni přítomní tento zápis musí podepsat. Každý z účastníků obdrží kopii tohoto zápisu.

4. Nad 25 vyučovacími hodinami – ředitel školy musí bezodkladně oznámit skutečnost o pokračujícím záškoláctví orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Tato ohlašovací povinnost vychází z platné právní úpravy. V případě, že se záškoláctví opakuje během školního roku, přestože zákonní zástupci byli pravomocným rozhodnutím správního orgánu postíženi pro přeštek podle ustanovení zákona, je nutno podat další hlášení o zanedbání školní docházky, a to přímo na Policii ČR. Policie dále bude řešit toto oznámení, jako trestní oznámení pro podezření spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže. (Jak postupovat při vyšším počtu neomluvených hodin ©, 2018)

Dle Kyriacou (2003) může škola pomoci čtyřmi způsoby. První z nich je pomoc ve schopnosti empatie. Hlavní podstatou této schopnosti je vytvoření vhodného klimatu školy, což znamená pomoc a porozumění ve stresové situaci, poskytnutí úlevy právě tehdy, kdy jí žák nejvíce potřebuje. Tento přístup závisí na poradenském týmu školy, jehož náplní práce je mj. konzultace s rodiči a vnějšími organizacemi. Druhý přístup je orientovaný na problém. Jde o určitá opatření, při kterých škola řeší daný problém včetně jeho negativních okolností. Jako příklad si uvedeme šikanu, škola se snaží obětem šikany pomoci a poradit, jak se vyrovnat se situací, jak se chovat a jak předejít dalšímu šikanování a samotnému aktérovi šikany objasnit jeho neakceptovatelné chování. Třetí přístup je součástí výchovného programu, do kterého škola řadí určité prvky, které pomáhají žákům s přípravou na psychickou a stresovou zátěž. Poslední čtvrtý způsob je zařazen v organizaci školy. Zabývá se různými typy opatření, které se snaží minimalizovat nejčastější problémy u žáků. Ideálním příkladem tohoto přístupu je boj se záškoláctvím, když se škola snaží podpořit žakovou docházku a odbourat jeho nezáměr o školu.

„K hodnocení záškoláctví by se mělo přistupovat citlivě, což následně ovlivní i způsob potrestání žáka. Jestliže vnitřní nesouhlas nebo vědomí negativního jednání přítomno v hodnotovém rejstříku žáka, otevírá se učitelům široká možnost výchovného působení. Žák by měl nejen rozumově, ale i citově přijmout argumenty pedagoga a neměl by své chování řídit pouze hlediskem okamžité výhodnosti a snahou o bezkonfliktní vztah.“ (Baán, Havrdová,

2009, s. 59) Hodnocení záškoláctví by nemělo být zaměřeno pouze na postih žáka, ale mělo by věnovat pozornost také výchovnému působení, které se zaměřím na prevenci záškoláctví.

Další z možností prevence záškoláctví na škole je výchovné poradenství. Pracovní náplní výchovného poradce je mimo jiné řešení výchovných potíží žáků, sledování problémových žáků, dobrá komunikace s rodiči, popřípadě vysvětlení příčin problémového chování dětí. Mnohdy se stane, že se rodiče dostanou do situace, ve které si sami neumí se svým dítětem poradit, cítí se bezmocní a potřebují někoho, kdo jim s tímto problémem pomůže. V této situaci se mohou obrátit právě na výchovného poradce. Ten by měl spolupracovat se školním metodikem prevence. V dnešní době tomu tak však mnohdy není, ve většině škol se setkáváme se situací, ve které jeden pedagog zastává obě funkce najednou. Ten se může ocitnout v takové situaci, ve které sám není schopen najít řešení a hodila by se mu pomoc od kolegy, kterého nemá a je nucen si poradit sám. (Martínek, 2015)

Výsledky výzkumu z roku 2002 (Bielíková) ukazují, jak školy, ve kterých se záškoláctví objevuje, řeší tento problém:

- dohoda s třídním učitelem,
- žádná reakce na nepřítomnost,
- rodiče napsali dětem omluvenky,
- děti si píšou omluvenky samy,
- pozvání rodičů do školy,
- snížená známka z chování,
- doporučení dítěte na pohovor do pedagogicko-psychologické poradny. (Bakošová, 2008)

4.2 Postup OSPOD při řešení záškoláctví

„Kurátor pro děti a mládež je specializovaným pracovníkem, poskytujícím sociálně – právní ochranu dětí zejména dětem uvedeným v § 6 písm. c) a d) ZSPOD, tedy mimo jiné i záškolákům. Jeho činnost spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování nebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dětí, a k tomuto účelu spolupracuje se školami (výchovnými poradci), které má ve svém obvodu.“ (Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví ©, 2014)

Jestliže rodiče neplní své povinnosti vůči dítěti, anebo dítě nechodí do školy, neznamená to hned, že k jeho ochraně je třeba zásahu orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). V souvislosti se záškoláctví musíme brát v potaz, že sociálně právní ochrana dítěte je krok, který se bude podstupovat až tehdy, kdy komunikace a práce školy s dítětem a jeho rodinou nebo další nabídnutá pomoc nepřinesla žádnou nápravu ani zlepšení. V tomto případě už se pravděpodobně jedná o problém, ve kterém dítě spadá do § 6 zákona o sociálně právní ochraně dětí, který uvádí, že se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti a na děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy atd.

Pokud skutečnost ukazuje, že se opravdu jedná o dítě, které je uvedeno v § 6 ZSPOD mají školy a školská zařízení vůči orgánu sociálně právní ochrany dětí oznamovací povinnost. Škola musí poskytnout OSPOD spolu s podnětem, kopii důkladné zprávy o výchovném problému dítěte a záznam z řešení tohoto problému, po případně další fakta, která mohou být nápomocná při práci OSPOD s dítětem.

Práce OSPOD s dítětem začíná zařazením dítěte do evidence a důkladným vyhodnocením situace. Následuje sestavení individuálního plánu ochrany dítěte a plánu práce s rodinou. Při preventivní a poradenské činnosti s rodinou OSPOD zahájí šetření možných příčin tohoto problému, přičemž vychází z informací a dokumentů, které mu poskytla škola a apeluje na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. V případě, že věk dítěte nebrání samotnému kontaktu s OSPOD, provádí se rozhovor s dítětem, ve kterém se projednávají jeho nedostatky v chování. Další postup pracovníků OSPOD je sociální šetření v místě bydliště, ve kterém se zjistí, v jakých podmínkách dítě vyrůstá, jaké jsou jeho projevy chování a vlivy, které na něj působí.

Individuální plán ochrany dítěte (IPOD) vypracuje OSPOD spolu s rodiči, dítětem a dalšími odborníky. Tento plán vymezuje příčiny ohrožení dítěte, opatření, které jsou nutné k zajištění ochrany dítěte, pomoc, která je potřebná pro dítě a jeho rodinu a jako poslední časový plán provádění opatření a poskytování pomoci. Jeli třeba pro vyřešení případu více subjektů, má OSPOD možnost pořádat případovou konferenci, které se můžou účastnit kurátor pro děti a mládež, pracovník OSPOD, rodiče, třídní učitel, zástupci školy, zástupci pedagogicko-psychologické poradny, praktický lékař apod. Výsledkem takovéto případové konference bývá nastavení podmínek, které v nejlepším případě odstraní nebo alespoň

budou minimalizovat záškoláctví u dítěte. Pomůžou mu s překonáním problémů, které mu v chození do školy bránily.

Další z činností OSPOD dle § 11 odst. 1 ZSPOS je také poradenská činnost, která nabízí pomoc rodičům při řešení výchovných či jiných problémů souvisejících s péčí o dítě.

V případě, že rodiče:

- nezajistili po předchozím doporučení OSPOD dítěti odbornou poradenskou pomoc, která je pro dítě nezbytně nutná,
- nejsou schopni své pomoci řešit problémy s výchovou dítěte bez další odborné pomoci,
- nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problému rodiny, nedbali na doporučení spolupracovat s prověřenými osobami, poskytovateli odborných poradenských služeb nebo mediátorem,

je v pravomoci OSPOD uložit povinnost využít odbornou poradenskou pomoc rodičům dítěte dle § 12 ZSPOD. Toto rozhodnutí je možné vydávat pouze na základně řádné diagnostiky a zmapování situace. Takovouto povinnost je možno uložit v rámci výchovného opatření i dítěti nebo jiným osobám odpovědným za jeho výchovu a to dle § 13 odst. 1 písm. d) ZSPOD.

OSPOD, v rámci řešení problému a v zájmu řádné výchovy dítěte, může uložit také výchovná opatření, a to:

- napomenutím dítěte, rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, nebo toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,
- stanovit nad výchovou dítěte dohled,
- uložit omezení dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte, které brání působením škodlivých vlivů na výchovu,
- uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu tří hodin nebo terapie. (Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví ©, 2014)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

Ve výzkumu bakalářské práce se zabýváme příčinou a prevencí záškoláctví u žáků na druhém stupni základní školy v novojičínském kraji z pohledů učitelů. V novojičínském kraji se nachází 69 základních škol, ze kterých jsme vybrali pět z nich. Dvě z těchto škol byly vybrány na základě mých vlastních zkušeností. Vesnickou školu jsem navštívila šest let a poté jsem přešla do městské školy, kde bylo záškoláctví už v té době velmi hojné. Další tři vybrané školy byly vybrány na doporučení pracovnice OSPOD, díky které jsem se dozvěděla, která škola má hojně zkušenosti se záškoláctvím.

Praktická část bakalářské práce je vypracovaná formou polostrukturovaného rozhovoru kvalitativního výzkumu. Na začátku této kapitoly si stanovíme výzkumný problém, výzkumné cíle a výzkumné otázky a na základě zjištěných informací z rozhovoru budeme zjišťovat příčiny záškoláctví a analyzovat prevenci a další možnosti pomoci získaných od zkušeností respondentů. .

Jako výzkumný problém jsme zvolili problematiku záškoláctví z pohledu učitelů na základní školách. Tento výzkumný problém má odhalit nejčastější příčiny záškoláctví a jeho následnou prevenci.

5.1 Výzkumné cíle

Hlavním výzkumným cílem v bakalářské práci jsou zkušenosti učitelů se záškoláctvím u žáků na druhém stupni základní škol. V souvislosti s tímto výzkumným cílem jsme určily dílčí cíle.

Hlavní výzkumný cíl:

- Zkušenosti učitelů se záškoláctvím žáků na druhém stupni základní školy v novojičínském kraji.

Dílčí výzkumné cíle:

- Názor učitelů na záškoláctví.
- Zjistit příčiny, které vedou žáka k záškoláctví.
- Zjistit způsoby a formy prevence záškoláctví.
- Zhodnotit účinnost prevence záškoláctví.

5.2 Výzkumné otázky

Na základě výzkumných cílů jsme stanovili výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví u dětí na druhém stupni základní školy pohledem učitelů?

Dílní výzkumné otázky:

Jaký je názor učitelů na problematiku záškoláctví?

Jakým způsobem učitelé zjišťují příčiny záškoláctví?

Jak přistupují učitelé k prevenci záškoláctví?

5.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří učitelé základních škol v novojičínském kraji. Konkrétně tedy jeden učitel vesnické ZŠ a čtyři učitelé z městské ZŠ. Výběr těchto respondentů byl záměrný, podmínkou pro výběr byla vlastní zkušenost se záškoláctvím u žáků. Pro zachování anonymity respondentů nebudou zmiňována jejich jména ani škola, ve které působí. Všichni ti to respondenti jsou třídní učitelé na druhém stupni ZŠ.

Výzkumný soubor tvoří tři ženy a dva muži.

Tabulka 1 Základní údaje o výzkumném souboru

Respondent	Druh školy	Délka praxe ve školství
R1	Vesnická	14
R2	Městská	12
R3	Městská	25
R4	Městská	22
R5	Městská	18

5.4 Metoda sběru dat

Pro získání potřebných dat jsme zvolili kvalitativní výzkum, který je definován následovně:
„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických

tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkum a provádí zkoumání přirozených podmínkách.“ (Creswell in Hendl 2005, s 50)

Metodou sběru dat v rámci kvalitativního výzkumného šetření jsme zvolili polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, kdy základ pro realizaci tohoto rozhovoru je sestavení otázek, díky kterým jsme získali data potřebná pro realizaci našeho výzkumu. Tyto otázky jsme položili výše uvedeným respondentům, kteří mají zkušenosti se záškoláctvím.

Před začátkem našeho výzkumu došlo k elektronické komunikaci s řediteli vybraných škol, kteří následně zaslali kontakty na třídní učitelé druhých stupňů ZŠ. Větší polovina učitelů, které jsem kontaktovala odpověděla, že se záškoláctvím nemá vlastní zkušenost. Proto jsem volila učitelé, kteří tuto zkušenost mají a jsou ochotni pomoci s realizací výzkumu. Realizace rozhovoru měla probíhat ve školách, Díky situaci, která nastala ve světě se tyto rozhovory nemohly realizovat (Covid-19). Po elektronické domluvě s respondenty probíhaly rozhovory písemnou formou.

6 ANALÝZA DAT

V následující kapitole se věnujeme analýze dat, které jsme získali z rozhovoru s respondenty. Všechna tato data jsme získali z polostrukturovaných rozhovorů. Pro analýzu dat jsme vybrali otevřené kódování. Přepsaný rozhovor jsme nejdříve rozebrali na jednotlivé části, které mají svůj název, což může být slovo věta ale i odstavec. V další fázi jsme těmto částem stanovili kód. Při vytváření těchto kódů jsme použili návodné otázky, které zní např.: co?, kdo?, jak?, proč?, jak moc?, jak dlouho?, apod. (Švaříček, Šedřová, 2007) Následně byly kódy seřazovány dle významu, podobnosti a souvislosti do kategorií.

Tabulka 2 Kategorie a kódy

Kategorie	Kódy
Rodina či škola?	Role učitele, selhání, rodičovská odpovědnost, formování osobnosti, vývoj žáka.
Odkud vítr vane?	Školní prospěch, třídní klima, rodinné prostředí, volný čas, chování, nezájem, samota, nechuť.
Jak můžeme pomoci?	Spolupráce, prevence, individualita, změna, rodičovská odpovědnost, motivace, trest.
Zabralo to?	Následky, komunikace, narušení soukromí rodiny, prospěch, obavy, změna, povinnost.

6.1 Rodina či škola?

Tato kategorie se především zaměřuje na názor učitelů na záškoláctví. Odpovědi respondentů byly odlišné, ale jádro bylo velmi podobné.

První kategorie obsahuje kódy: role učitele, osobní selhání, rodičovská odpovědnost, formování osobnosti, vývoj žáka.

Jak už jsme si uvedli v teoretické části, že neexistuje jednotná definice záškoláctví, tak i z odpovědí respondentů je patrné že názor na záškoláctví je u každého jiný. Dle získaných dat jsme zjistili, že respondenti pohlíží na záškoláctví jako na problém, který může mít dopad na vývoji žáka. R2 uvedl: *„Jestliže se bavíme o záškoláctví na druhém stupni základní školy, je velmi důležité myslet na další vzdělání a uvědomit si, že nejmírnějším trestem záškoláctví je důtka třídního učitele nebo kázeňský postih.“* z jeho odpovědi je patrné, že záškoláctví má negativní dopad na pozdější rozhodování žáka v různých situacích a že žákovy činy mohou ovlivnit jeho volbu střední školy, ale také přijetí na tuto školu. Podobného názoru je také R1: *„žák si v dané situaci neuvědomuje své činy, které následně můžou mít velký vliv i na jeho pozdější počínání.“* R4 hovoří o dopadu záškoláctví na žáka ve smyslu že: *„ovlivňuje žáka, ovlivňuje také jeho přístup ke škole, jeho chování, jeho činy a může a nemusí to mít následky, které trvají po celý život.“* R1 je toho názoru, že záškoláctví je protispolečenský jev.

Situace, které jsou stěžejní pro žáky v jejich činech mohou pramenit ze školy nebo také z rodiny. R2 objasňuje jednu z možných situací, která může pramenit právě z rodiny: *„Pokud rodiče pohlíží na školu negativně a považují vzdělání za zbytečné je velká pravděpodobnost, že dítě bude stejného názoru jako rodiče.“*, R4 apeluje na povinnou školní docházku, která je velmi důležitá. Problém nastává tehdy, kdy rodiče bez řádného důvodu nechávají své děti doma: *„To že někteří rodiče děti omlouvají, aniž by měli pádný důvod k tomu nechodit do školy je věc druhá.“* Problémy se záškoláctví spojené se školou popisuje R1. Popisuje situaci, kterou můžeme nazvat jako syndrom vyhoření učitele, která je reakcí na dlouhodobý stress: *„Učitelé mají určitou zodpovědnost, která při selhání může mít špatné následky mezi které můžeme zařadit i záškoláctví. Tím mám na mysli např. osobní selhání ve své profesi, které se dá také nazvat jako syndrom vyhoření.“* jako příklad tohoto selhání může být situace kdy si učitel není schopen pomoci se situací, a jeho chování se odráží na daném žákovi: *„nebyli schopni poradit s problémovým žákem a její jejich chování vůči tomuto žákovi mělo za následek, že si žák vytvořil určitý odpor k tomuto učiteli.“* Odpor žáka v tomto případě považujeme záškoláctví. V této situaci je důležité neztrácet naději, jak se

chovat v takové situaci popsal R1: „*V této situaci je velmi důležité zachovat klidnou hlavu a postavit se k tomu čelem, protože je to velmi stresující a náročná situace nejen pro dítě, ale také pro učitele.*“ R3 srovnával dvě odlišné ZŠ, první byla na začátku jeho školní praxe, kdy začínal vyučovat na vesnické ZŠ a druhá ZŠ byla ve městě: „*Záškoláctví je velmi ovlivněno i tím, kde se škola nachází, či ve městě nebo na vesnici.*“ Rozdíly byly patrné v počtu neomluvených hodin, počtu žáků, kteří chodí za školu a v neposlední řadě také v řešení záškoláctví. Jako hlavní rozdíl uvádí: „*Dle mého názoru se na vesnici všichni znají a dítě nemá tak velkou možnost chodit za školu jako ve městě, kde se dokáží ukryt před svými rodiči a známými.*“

O formování osobnosti ve školním prostředí vypovídá R4, který školu chápe jako důležité místo pro všechny, a to z důvodu: „*Dítě se ve škole vyvíjí, učí, formuje svou osobnost a svým způsobem hledá své místo, v posledním ročníku si také volí střední školu, ve které bude pokračovat.*“

Z výpovědi respondentů je patrné, že záškoláctví nemůžeme brát na lehkou váhu, a to z toho důvodu, že škola je hned za rodinou druhá instituce, která formuje osobnost dítěte a připravuje dítě pro samostatný, profesní i rodinný život. Celková náprava musí probíhat jak ve škole, tak v rodině a v těch horších případech i ve spolupráci s dalšími institucemi.

6.2 Odkud vítr vane?

V této kapitole si uvedeme, jakým způsobem respondenti zjistili, že se jedná o záškoláctví, co jim pomáhá při hledání příčin záškoláctví a jak je tyto příčiny vlastně jsou.

Druhá kategorie obsahuje kódy: školní prospěch, třídní klima, rodinné prostředí, volný čas, chování, nezájem, samota.

Z výpovědi respondentů jsme se dozvěděli, jak je možno poznat, že se jedná o záškoláctví. Povinnost každého rodiče je do 3 dnů omluvit absenci dítěte, a to dle vyhlášky MŠMT, R5 uvedl následující kroky: „*Pokud nemám zprávu o důvodu absence, nejpozději 4. den volám zákonným zástupcům a zjišťuji situaci, dalším impulzem mohou být také výrazné změny v chování u žáka spojeny s krátkodobou absencí ve škole.*“ Také R1, R3 a R4 uvedli, že výrazné změny chování u žáka spojené s absencí jsou pro ně prvním podnětem k uvažování o záškoláctví, vypovídají tomu tyto odpovědi – R1: „*Podivné chování žáka při kontrolování třídní knihy a docházky. Neustále výmluvy na zapomenutí nebo ztrátu omluvného listu a v neposlední řadě také falšování omluvenek.*“, R3: „*nepravost omluvenek a výrazná změna*

chování“ a R4: „...znalosti třídního kolektivu, anamnéze rodin a nestandardním chování žáka.“

Velmi důležitým krokem, při řešení tohoto výchovného problému, je nalezení příčin, které žáka k tomu vedly. Příčin záškoláctví je mnoho a žádném případě se nemohou brát na lehkou váhu. V otázce, jakým způsobem hledáte příčiny záškoláctví R4 odpověděl následovně: „Musíme vždy pamatovat na to, že při hledání příčin záškoláctví je velmi důležité nepanikařit a zachovat klidnou hlavu, musíme brát v potaz to, že vždy se jedná o malou kriminalistickou akci, která při jakémkoliv podezření se musí okamžitě řešit...“ Tato odpověď nám neobjasňuje, jakým způsobem se příčiny hledají, ale respondent poukazuje na to, jak se zachovat při podezření a dává nám jasně najevo s čím si záškoláctví spojuje. Z výpovědi tří respondentů vyplynulo, že při hledání příčin záškoláctví zjišťují nejprve třídní, sociální a rodinné klima žáka, například odpověď R3: „U každého žáka to je individuální a na každého platí něco jiného. V první řadě musíme informovat rodiče, kteří ne vždy, ale ve většině případů přijdou na příčiny sami. V případě, že spolu s rodiči nenalezneme příčinu záškoláctví zjišťuji, jaká je situace okolo žáka ve třídě a ve škole, zda má ve třídě/škole nějaké kamarády, jak se chová o přestávkách apod. a v neposlední řadě provedu individuální rozhovor s daným žákem...“ Jako příklad nám respondent uvedl situaci, kdy v minulosti nebyly s daným žákem žádné problémy „první příčina, která mě napadla byla, že tráví čas se svými kamarády. Po telefonickém rozhovoru s matkou jsem se dozvěděl, že se rodiče studentky rozvádějí. Na studentku byl velký tlak ze strany rodičů. Po individuálním rozhovoru s žákyní jsem zjistil, že otec dívky má nepřiměřené nároky.“ Na tomto případě je patrné, že ne vždy první příčina, která učitele napadne je ta správná.

Nejčastější odpovědi respondentů, co se týče příčin, směřovali k rodinnému prostředí. „Ve větším případě vede žáka k chození za školu nezájem rodičů, kde není podpora ke vzdělání...“, „...dvakrát jsem se setkala se situací kdy jsem musela řešit i útěk z domova z důvodů konfliktů mezi rodiči (hledány PČR).“ uvedl R4. R1 uvedl jako jednu z možných příčin chození za školu: „... situace v rodině kde rodiče nepodporují chození do školy.“. R2 se setkal se záškoláctví u žáka, který měl problém s adaptací na školu: „... časté stěhování rodiny zapříčinilo neschopnost začlenit se do kolektivu, žák se špatně přizpůsoboval školním režimu a měl poruchy v sociálním chování.“ Velmi ojedinělá odpověď byla od R4, a to z toho důvodu, že se za svou praxi setkal také s případem, kdy záškoláctví bylo podporováno/kryto lékařem i rodiči.

Na otázku, zda je záškoláctví spojeno se špatným prospěchem byla z odpovědi respondentů patrná odlišnost. R1 odpověděl: „*Nemyslím si, záleží na situaci u dítěte, se záškoláctvím mívají problémy slabší žáci ale i žáci s výborným prospěchem.*“ stejného názoru je i R4, zatím co R3 a R5 jsou toho názoru, že záškoláctví je úzce spojeno se špatným prospěchem.

6.3 Jak můžeme pomoci?

Třetí kapitola je zaměřená na prevenci záškoláctví, která má nespočet možností. Je důležité, aby tato prevence byla účinná, ne vždy se problém vyřeší hned, ale může to trvat dny, týdny, měsíce záleží na míře tohoto problému.

Třetí kategorie obsahuje kódy: Spolupráce, prevence, individualita, změna, rodičovská odpovědnost, motivace, trest.

Respondenti se nezávisle na sobě shodli, že prevence musí začít v rodině a důležitým krokem je komunikace rodičů s žáky. R3 popsal situaci, ve které se příčina záškoláctví našla v rodině: „*Pamatuji si, že se dítě velmi bálo reakce otce, který měl na dítě nepřiměřené nároky, dokonce dítě fyzicky trestal. Dítě se natolik bálo pochybení, že si psalo zpočátku omluvenky samo.*“ Tuto informaci respondent zjistil po individuálním rozhovoru s žákyní, kdy se mimo jiné dozvěděl, že se rodiče studentky rozvádějí: „*...na studentku byl velký tlak ze strany rodičů. Po individuálním rozhovoru s žáky jsem zjistil že otec dívky má nepřiměřené nároky.*“ Prevence v tomto případě probíhala spolu s rodiči dítěte: „*Vedl jsem s dítětem individuální pohovory, rodiče byli zavoláni do školy (střídavá péče o dítě po rozvodu rodičů).*“ Situace s žákyní se vůbec nelepšila, naopak se ještě více vyhrotila a za následek mělo dlouhodobou absenci ve škole: „*Dítě se psychicky a fyzicky zcela vyčerpalo, zhruba měsíc nedocházelo do školy (zotavující pobyt doma u matky)...*“ V této situaci bylo nutné zahájení prevence také ze strany OSPOD. Sociální pracovník prověřoval situaci v rodině a u žákyně bylo nutné zahájit také psychologickou pomoc. Nejdůležitější však bylo zahájení prevence v rodině, rodiče se dívce začali více věnovat, byli tolerantnější a chápavější, otec pochopil, že jeho předešlé chování k ničemu nevedlo: „*Když dívka začala opět chodit do školy, intenzivně jsem sledoval její docházku, spolupráce rodiny dívkou se daleko více zlepšila mluvili spolu a otec začal tolerantněji přistupovat k výsledkům v prospěchu dcery.*“ Problém nastává tehdy, když selže rodičovská odpovědnost. R2 odpověděl na otázku jaké jsou reakce rodičů následovně: „*Většinou jsou to sliby, že dětem domluví. Nevidí problém v krátkodobých absencích. Vzhledem ke své sociální vybavenosti si nedokážou poradit sami a pomoc zvenčí chápou jako své selhání a dětem*

hodiny omluví i zpětně.“ Z rozhovoru s R2 bylo patrné, že se setkal pouze s případy záškoláctví, u kterých rodina nespolupracovala na prevenci, svým způsobem ani nechtěla, u jednoho z případů uvedl: „...*matka využívala nejstaršího z dětí k hlídání těch nejmenších.*“ V tomto případě se jednalo o situaci, kdy si matka vymýšlela lékařskou diagnózu, která nikdy nebyla potvrzeno lékařem: „...*žák měl podle matky chronické onemocnění, tady jakákoliv snaha o dohledání důvodu nebo skrytého záškoláctví ztroskotala nespolupráci s lékařem, matka tedy omlouvala všechny jeho absence.*“ Jako opačný příklad si uvedeme výpovědi R1 a R2, kteří se v rámci prevence setkali vždy s rodiči, kteří tento problém řešit chtěli, R1: „*Naštěstí jsem se setkala jen s rodiči, kteří to chtěli řešit, neomlouvali své dítě.*“ a R2: „*Občas nevěří, hledají příčiny ve škole (strach apod.), po vysvětlení tuto situaci přijmou a většinou se situace zlepší.*“

Z rozhovorů můžeme vidět, že stejně tak, jako je důležitá prevence v rodině je také důležitá prevence ve škole. Neomluvená absence se řeší v souvislosti se školním řádem a metodickými pokyny. Záleží na počtu neomluvených hodin a zda se jedná o jednorázové nebo opakující se záškoláctví. R4 vypověděl na otázku, jak škola řeší záškoláctví následovně: „*Obecně platí, že o neomluvené absenci informuje třídní učitel rodiče z tohoto jednání s rodiči je sepsán zápis. U opakování neomluvené absence se koná výchovná komise a škola podává hlášení na OSPOD (pokyn uvádí od 10 neomluvených hodin). Rodina je pak pod dohledem sociálního odboru.*“ Velmi obdobný postup uvedl také R5: „*Škola má preventivní program, absence se řeší na výchovné komise za přítomnosti třídního učitele, výchovné ho poradce nebo preventisty, případně přítomen člen vedení školy.*“ OSPOD se kontaktuje tehdy, kdy se situace nezlepšuje a neustále se opakuje. To ale neznamená, že prevence ze strany školy končí, R1 uvádí: „*Pravidelné záškoláctví se u nás na škole řeší s orgánem sociálně právní ochrany dětí, se kterým jsem po čas celého procesu v kontaktu. Ve většině případů OSPOD svolá případovou komisi, které se na účastní (dle potřeby) vedení školy, třídní učitel, rodiče, žák, lékař, výchovný poradce apod.*“

Z výpovědi R5 jsme se dozvěděli, jak se postupuje v případě, když žák nespolupracuje s rodinou, se školou ani s OSPOD, tato výpověď zní: „*Tuto situaci jsme museli nahlásit na PČR. V tomto případě už nebylo jiné východisko než zákyní umístit do výchovného ústavu. Nebylo to pouze z důvodu, že chodila za školu, ale hlavní důvod byl, protože brala drogy.*“

6.4 Zabralo to?

V této poslední kategorii si uvedeme, zda se podaří vždy odbourat záškoláctví u žáků a v neposlední řadě také na to jaké jsou důsledky u těchto žáků, a to z toho důvodu, že pouze nalezení příčin a řešení nestačí. Je důležité, aby žáci pochopili, čeho se dopustili a uvědomili si nesprávnost jejich chování.

Čtvrtá kategorie obsahuje kódy: Následky, komunikace, narušení soukromí rodiny, prospěch, obavy, změna, povinnost.

Všichni respondenti uvedli, že ne vždy se podaří záškoláctví odbourat a záleží také, zda se jedná o jednorázové nebo opakované záškoláctví. Ze zkušenosti R3 jsme se dozvěděli: *„Jednorázové záškoláctví se zatím podařilo vždy odbourat, a to hlavně ve spolupráci s rodiči..., V případě opakovaného záškoláctví si dítě může nést následky i na střední školu, kde se možnosti chodit za školu přímo nabízí...“* R2 odpovídá v souvislosti na případ, který uvedl v rozhovoru: *„V prvním případě záškoláctví pokračovalo na odborném učilišti, až byla následně vyloučena. V druhém případě žák opakoval ročník a docházka byla víceméně pravidelná.“*

Při procesu odbourávání záškoláctví se respondent snaží navést žáka na tu správnou cestu. R1 uvádí: *„... pohovory se žákem, zvýšená motivace, citlivý přístup k žákovi, spolupráce s rodiči, zvýšená míra komunikace školy a zákonných zástupců atd.“* Na tomto případě můžeme poukázat na důležitost spolupráce nejen se samotným žákem, ale také s jeho rodinou. Na základě vlastních zkušeností uvádí R3: *„Rodiče i vyučující žáka se snaží žáka namotivovat, nepřipomínat mu, čeho se dopustil a svým způsobem dělat že se nic nestalo, ale ne tak aby toho využíval.“* Tento způsob odbourávání záškoláctví se respondentovi velice osvědčil. Součástí celého tohoto procesu se nesmí zapomenout na důslednou kontrolu žákovy školní docházky. R3 přistupuje ke kontrole následovně: *„Pokaždé, když žák chybí ve škole, v případě že se nejedná o nemoc, musí to být ohlášeno předem a v případě, že je žák nemocný rodiče musí žáka omluvit hned ten den, nestane-li se tak kontaktujeme rodiče a zjistíme situaci.“* Důslednost v kontrole školní docházky a vyhodnocování absence zdůrazňuje R5.

Z výpovědi respondentů jsme se dozvěděli, že důsledky u těchto žáků jsou horšení prospěchu, snížené známky z chování, snížené pracovní výkonnosti, minimální úsilí, znevýhodněné zařazení do pracovního procesu, nezvládání učiva apod. R1 odpověděl:

„Ve škole se většinou alespoň na nějaký čas zhorší jejich prospěch. Důsledkem záškoláctví je vznik dalších problémů.“

7 INTERPRETACE DAT

Předešlá kapitola se zabývá analýzou získaných dat, ve které jsem se snažili odpovědět na výzkumné otázky, které směřovaly k naplnění hlavního cíle: „*Zkušenosti učitelů se záškoláctví žáků na druhém stupni základní školy v novojičínském kraji.*“

Tato kapitola se zaměřuje na interpretaci dat podle toho, co jsme se na základě odpovědí respondentů dozvěděli. Dojde tedy k souhrnu odpovědi na jednotlivé dílčí výzkumné otázky a hlavní výzkumnou otázku.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví u dětí na druhém stupni základní školy?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaký je názor učitelů na problematiku záškoláctví?

Z výzkumného šetření je patrné, že názory respondentů jsou velmi ovlivněny případy záškoláctví, se kterými se setkali, ale v jádru všech odpovědí jsme zjistili, že respondenti chápou záškoláctví jako protispolečenský jev. Povinná školní docházka by v žádném případě neměla být nijak zneužívána a už vůbec ne v tak mladém věku. Jak zmiňuje Matějček (1997) záškoláctví je jeden z nejzávažnějších problémů povinné školní docházky.

V pubertálním věku mají jedinci potřebu neustále zkoušet něco nového, i když je to nad rámec sociální normy a neuvědomují si, že jejich činy mohou mít následky, které si ponесou po celý život. Svými činy také přidělávají starosti nejen svým učitelům ale hlavně rodičům. Tyto starosti se netýkají pouze toho, že žák potřebuje mnohem větší pozornost, ale mnohdy se stane, že rodiče nebo učitele chápou tento problém, jako své pochybení. Snaží se přijít na to, kde udělali chybu, proč se jedinec se svými problémy nesvěřuje, co vede jedince k tomuto chování, jak mu pomoci, zda není tento problém spojen s ještě nějakým problémem apod. V takovémto případě je nejhorší, když rodič své pochybení nepřizná, jedince omlouvá a tento problém jednoduše přehlíží. Pokud rodina jedince pohlíží na školu, jako na zbytečnou a vzdělání pro ně není důležité, je velmi pravděpodobné, že jedinec bude toho samého názoru jako rodiče.

Všichni dotazovaní jsou si vědomi toho, že se záškoláctví nesmí brát na lehkou váhu. Jsou toho názoru, že se dítě mimo jiné ve škole vyvíjí a formuje svou osobnost a každá odchylka v jeho chování se na něm zaznamená. V tomto případě se odchylka chápe jako záškoláctví, které musí mít vždy nějaký podnět může to být např.: žák si vůči škole vytvořil nenávist, má

narušený vztah ke škole, škola ho nebaví, problémy v rodině, vliv kamarádů, trávení volného času atd. V tomto případě jde o projevy, do kterých můžeme zařadit například labilitu nervové soustavy, sníženou adaptaci, emoční labilitu, poruchy chování nebo také zvýšenou agresi. (Bakošová, 2008)

Ne vždy je snadné, v některých případech i nemožné, nenásilným způsobem donutit jedince, aby pochopil, co dělá špatně, čeho se dopustil a přimět ho ke spolupráci při nápravě. V tomto případě musí být důsledná spolupráce školy s rodiči, rodiči s dětmi a školy s dětmi a nesmí se také zapomínat na zachování klidné hlavy a v neposlední řadě také schopnost postavit se k problémům čelem.

Z výzkumu také vyplynulo, že záškoláctví je ovlivněno i tím, kde se škola nachází. Na vesnických školách se setkáváme se záškoláctvím velmi zřídka, a to pouze v malém počtu neomluvených hodin. Je to ovlivněno i tím, že se většina lidí na vesnicích zná navzájem a dítě nemá tak velkou možnost k chození za školu. Na skutečnosti to ale nic nemění, je to stejně závažný problém, jako kdekoli jinde.

Jak způsobem učitelé zjišťují příčiny záškoláctví?

Respondentům jsme položili otázku, jakým způsobem přišli na to, že se jedná o záškoláctví. Téměř u všech respondentů jsme se setkali s totožnou odpovědí. Nejvíce důležitou roli zde hraje kontrolování třídní knihy a docházky. Respondenti své žáky znají, a jestliže zpozorují výraznou změnu v chování u žáků např. při kontrole třídní knihy nebo docházky je to pro ně impulz, že se děje něco špatného. To samé platí i při neustálých výmluvách na zapomenutí nebo ztrátě omluvného listu. Jako další příznak si uvedeme častější krátkodobou absenci a falšování podpisu rodičů.

Při zjišťování příčin záškoláctví jsou respondenti v kontaktu s rodiči, se spolužáky a ostatním školním personálem. Sledují také třídní, sociální a rodinné klima žáka. Jednali se o opakující se nemoci u žáka kontaktuje škola lékaře a zjišťuje více informací, ne vždy je lékař ochoten odpovědět. V případě, že rodiče jeví nezájem na nápravě u žáka je patrné, že příčina pramení právě z rodinného prostředí. Příčin spojených s rodinným prostředím je mnoho, můžou to být reakce na situaci v rodině, rodiče potřebují pohlídat mladšího sourozence, nepodporující domácí prostředí, ve kterém se rodiče nezajímají o školní výsledky, neustále hádky mezi rodiči i absolutní nezájem rodičů o žáka. V rodinách, kde mají rodiče vysoké nároky na výsledky dítěte mají děti strach z pochybení a škole se raději vyhýbají. V ojedinělých případech může situace v rodině vyústit v situaci, kdy dítě utíká

z rodiny. Toto tvrzení také potvrzuje Martínek (2015), který uvádí, že původ patologického chování u dětí je potřeba hledat v rodině.

V případě, že žák se špatným školním prospěchem má častější jednohodinové absence, zjišťují respondenti situaci u učitele, který tuto absenci zapsal. Zjištění je takové, že v dané hodině byla naplánovaná písemka nebo zkoušení. Žáci se záměrně vyhýbají těmto hodin, a to hlavně z důvodu nepřipravenosti, obav z další špatné známky nebo posměchu od spolužáků. V tomto případě se dle Martínka (2015) jedná o účelové, plánované záškoláctví. V opačném případě to může u žáka velmi nadaného, jemuž chození do školy připadá zbytečné, bojí se výsměchu od spolužáků nebo se chce zviditelnit před spolužáky.

Respondenti se také shodli, že velký problém nastává tehdy, když se jedná o příčinu, která souvisí s volným časem jedince a jeho kamarády. Vrstevnické skupiny jsou pro každého žáka velmi důležité a ovlivňují jeho rozhodování. (Bakošová, 2008) Zde záleží hlavně na práci rodičů, kteří musí se svým dítětem mluvit, motivovat ho a vědět, kde se jejich dítě pohybuje, což je velmi složité, protože se jedná o pubertální období jedince. Problém může být také v situaci kdy je záškoláctví spojeno s šikanou, kdy jedinec ze strachu nechodí do školy a o svých problémech vůbec nemluví. Tato příčina se většinou zjistí na popud spolužáků, kteří šikanu přijdou oznámit učitelé.

Jak přistupují učitelé k prevenci záškoláctví?

Důležitým faktorem při prevenci záškoláctví je odlišný postup řešení jednorázového a opakovaného záškoláctví. Tento problém se řeší v závislosti na frekvenci a množství neomluvených hodin. Jednorázové záškoláctví se řeší spolu s rodiči, třídním učitelem a žákem, pokud je nutno jsou přítomní např. výchovný poradce, metodik prevence, vedení školy apod. Obecně platí, že se záškoláctví řeší v souvislosti se školním řádem a metodickými pokyny k řešení záškoláctví v rámci prevence sociálně patologických jevů. Neomluvenou absenci žáka mají učitelé povinnost hlásit rodičům a rodiče si pozvat do školy, z každého takového jednání musí být sepsán zápis. Některé školy mají vytvořený preventivní program, který se používá při řešení záškoláctví. Tohoto preventivního programu se účastní výchovná komise, která je složená z třídního učitele daného žáka, výchovného poradce nebo preventisty, případně přítomen člen vedení školy. Dle Kyriacou (2003) je tato forma pomoci chápána jako pomoc ve schopnosti empatie a závisí na poradenském týmu školy. U závažnějších případů (opakované záškoláctví) se tato skutečnost musí hlásit na OSPOD. Povinnost učitelů je nahlásit tuto skutečnost, jakmile počet neomluvených hodin překročí 10. Škola musí jednat v případě záškoláctví dle Metodického pokynu, který uvádíme

v teoretické části. To ale neznamená, že tímto krokem končí prevence ve škole. Škola je v neustálém kontaktu s OSPOD, podává informace o žákovi, zda se tato situace lepší či vůbec, jaké je chování žáka atd.

Situaci a postoj ke škole se ne vždy podaří u žáka změnit. Jak už jsme uvedli výše, závisí hlavně na rodině. V případě, že rodiče nevidí v krátkodobých absencích žádný problém nemají žádnou překážku v omluvě této absence. Je-li tato absence omlouvána často, a dítě do školy nechodí pravidelně, ale má omluvenky od rodičů, hrozí mu opakování ročníku. Tento problém si jedinci sebou můžou nést i na střední školu, kde tolerance záškoláctví není jako na základní škole, a hrozí jim i vyloučení. Každý rodič má povinnost vychovávat své dítě tak, aby dítě navštěvovalo školu. (Bakošová, 2008)

Při úplném odbourávání absence se osvědčily pohovory se žákem, důslednost při vyhodnocování absence, zvýšená motivace, citlivý přístup k žákovi, spolupráce s rodiči, zvýšená míra komunikace školy a zákonných zástupců.

Důsledky tohoto chování, které se objevují u žáků jsou nejčastěji: snížená pracovní výkonnost, minimální volní úsilí, znevýhodněné zařazení do pracovního procesu, ve škole se většinou alespoň na nějaký čas zhorší jejich prospěch, mají potíže se zameškaným učivem, snížená známka z chování a v těch horších případech je záškoláctví vznik nových problémů a také dohled sociálních pracovníků nad rodinou.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Na základě výzkumu bakalářské práce jsme se dozvěděli, jak učitelé postupují při hledání příčin záškoláctví, a jak přistupují k jeho prevenci. Při hledání příčin bych učitelům doporučila zaměřit se více na spolužáky. Právě oni mohou sdělit nejvíce informací o daném žákovi, který se potýká se záškoláctvím. A to z toho důvodu, že s daným žákem tráví nejvíce času.

V rámci záškoláctví by se také nemělo zapomínat na jeho předcházení. Pro tento krok je důležitá spolupráce s dalšími orgány, institucemi nebo zařízeními. S předcházením tohoto jevu by mohly být nápomocny učitelům projekty, které by se zaměřovaly na rizikové jevy v chování žáka. Tyto projekty by měly za cíl předcházet např. drogové závislosti, alkoholismu, záškoláctví a útekům z domova. V rámci těchto projektů by škola spolupracovala s OSPOD, PČR, diagnostickými ústavy apod. Žákům by se naskytla možnost nahlédnout hlouběji do této problematiky a poukázat, kam až tyto problémy mohou docílit.

ZÁVĚR

Problémy spojeny se záškoláctvím se týkají nejen žáka, ale také jeho rodiny a školy. Můžeme ho chápat jako protispolečenský jev, který má dopad na široké okolí žáka. Při hledání příčin záškoláctví musíme být vždy obezřetní a pozorní. To samé platí při hledání vhodného řešení.

V bakalářské práci jsme se zabývali záškoláctvím na druhém stupni základních škol. V teoretické části jsme definovali základní pojmy, které souvisí se záškoláctvím. Zaměřili jsme se zejména na jeho příčiny a následnou prevenci. Při zpracování této části nám byla oporou odborná literatura, která se vztahuje k tomuto jevu. Musím však podotknout, že existuje mnoho odborné literatury, která se zabývá problematikou poruch chování u žáků, která souvisí právě se záškoláctvím, ale odbornou literaturu, která se stěžejně zabývá záškoláctvím se mi nepodařilo naleznout.

V praktické části se věnujeme výzkumnému šetření, který je vypracován za pomoci kvalitativní metody. Na začátku jsme určili výzkumný cíl na základě, kterého jsme vytvořili výzkumné otázky. Výzkumný soubor tvořilo pět respondentů (učitelů), kteří mají zkušenosti se záškoláctvím u žáků na druhém stupni základních škol v novojičínském kraji. S respondenty byly vedeny polostrukturované rozhovory.

Hlavní cíl naší bakalářské práce se nám podařilo naplnit, z výzkumu je patrné, jaký je názor respondentů na danou problematiku. Na základě získaných dat jsme se dozvěděli, jaké jsou nejčastější příčiny záškoláctví u žáků na druhém stupni základní školy v novojičínském kraji a jak učitelé postupují při prevenci tohoto problému. Z výzkumného šetření vyplynulo, že velmi důležitou roli při hledání příčin záškoláctví a jeho následné prevence hraje spolupráce školy s rodinou.

Tato bakalářská práce může posloužit, nejenom učitelům, jako zdroj informací při zjišťování výše uvedeného problému. Dále také může pomoci začínajícím učitelům, kteří nemají dostatek zkušeností se záškoláctvím mohou se zde dozvědět přínosné rady pro řešení tohoto problému. V bakalářské práci se dozví, jaké jsou možné příčiny záškoláctví, odkud tyto příčiny pramení, jakým způsobem mohou přijít na to, že se jedná o záškoláctví a jak postupovat při prevenci záškoláctví. V praktické části mohou vidět různé situace, které vedly žáka k záškoláctví a jak se s těmito situacemi mohou vypořádat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAÁN, Pál, HAVRDOVÁ, Egle, ed. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality: studijní materiál pro projekt "Vzdělávání v oblasti přenosu nejlepší praxe prevence kriminality a sociálního začlenění mládeže"*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009. ISBN 978-80-254-6488-5.
2. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2008. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3
3. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994. 80 s. ISBN 80-223-0817-X
4. BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN 978-80-87258-47-7.
5. BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.
6. FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.
7. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
8. KOHOUTEK, Rudolf. *Patopsychologie a psychopatologie pro pedagogy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4434-0.
9. KRAUS, B. HRONCOVÁ, J. A KOL. *Sociální patologie*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3
10. KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005, 151 s. Pedagogická praxe. ISBN 8071789453.
11. LAZAROVÁ, Bohumíra. *Netradiční role učitele: o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-115-4.
12. MALACH, Josef. *Teorie a metodika výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7042-374-9.
13. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, 190 s. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

Dostupné také z: http://www.grada.cz/agresivita-a-kriminalita-skolni-mladeze_8366/kniha/katalog/

14. MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
15. ONDRÁČEK, Petr. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo--: informace a podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce rušivě*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-18-6.
16. PŘADKA, Milan, Dana KNOTOVÁ a Jarmila FALTÝSKOVÁ. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3469-6.
17. STŘELEČEK, Stanislav, ed. *Studie z teorie a metodiky výchovy I*. 2. vyd. Brno: Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty MU, 2004. ISBN 80-86633-21-7.
18. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
19. TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
20. VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.
21. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80_7367-414-4.

Internetové zdroje

1. *Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví*. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: Mgr. Petr Hanuš, 2014, 14. 3. 2014 [cit.2020-05-03]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Informace_MPSV_k_postupu_org_anu_socialne-pravni_ochrany_deti_v_pripadech_zaskolactvi.pdf/ce1307c5-ed65-f335-1e53-4630cc4e2aac
2. *Jak postupovat při vyšším počtu neomluvených hodin*. Škola profi [online]. Praha: PaedDr. František Havelka, Ph.D., 2018, 12. 7. 2018 [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/33/dotaz-vyssi-pocet-neomluvenych-hodin-uniqueidgOkE4NvrWuMEDDB1YT4xm65i0L-6QgjSpLpGVMylprA/>
3. *Strategie a koncepce MŠMT*. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY [online]. Praha: Vláda ČR, 2019, 8. 3. 2019 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>
4. *Jak postupovat*. Prevence-info.cz [online]. Praha: OSPRCH, 2018 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/jak-postupovat-6>
5. *Záškoláctví. Šance dětem [online]*. Praha: PhDr. Alena Petriščová, Mgr. Milena Nováková, 2012, 15. 4. 2012 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-ditete/zaskolactvi.shtml#priciny>
6. *Záškolák. RODINA [online]*. Mělník: PhDr. Pavla Cimlerová, 2001, 30. 5. 2001 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek1867.htm>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

atd.	a tak dále
apod.	a podobně
mj.	mimo jiné
např.	na příklad
tzn.	to znamená
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
ZŠ	Základní škola
PČR	Policie České republiky
ZSPOD	Zákon o sociálně právní ochraně dětí
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Základní údaje o výzkumném souboru.....	34
Tabulka 2 Kategorie a kódy.....	36

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Otázky do rozhovoru

Příloha P II: Ukázka rozhovoru

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY DO ROZHOVORU

1. Jaký je Váš osobní názor na záškoláctví
2. Co si představujete pod pojmem záškoláctví?
3. Jakým způsobem přistupujete k ověřování či omlouvání absencí?
4. Je záškoláctví na vaší škole spíš občasný problém, nebo se s tímto setkáváte poměrně často?
5. Co podle Vás vede žáka k „chození za školu“?
6. Je podle Vás záškoláctví spojeno s prospěchem žáka?
7. Setkal/a jsem se někdy za svou praxi u žáka s neomluvenými hodinami? Jakým způsobem jste to řešil/a?
8. Dokážete poznat kdy jde o záškoláctví a kdy jen o pár neomluvených hodin? Jaký rozdíl v tomto pocítujete?
9. Jakým způsobem jste přišli na to, že se jedná o záškoláctví?
10. Jakým způsobem jste hledali příčiny záškoláctví?
11. Jaká byla příčina toho, že žák nechtěl chodit do školy?
12. Víte nebo máte představu o tom kde se žák po dobu své nepřítomnosti ve škole pohyboval?
13. Jaké byly reakce žáka, když jste přišli na záškoláctví?
14. Můžete popsat, jak škola řeší záškoláctví? Jakým způsobem jste postupovali, aby se případ vyřešil? Byli u řešení přítomní také jiní odborníci, po případně s kým vším jste tento problém řešil/a?
15. Jak se rodiče staví k tomu, že jejich dítě chodí za školu? Jaké jsou jejich reakce? Jakým způsobem tento problém začali řešit?
16. Podaří se pokaždé u žáka odbourat záškoláctví? Jakým způsobem postupujete při odbourávání?
17. Jaké jsou důsledky u těchto žáků?

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA ROZHOVORU

1. Jaký je Váš osobní názor na záškoláctví?

Už slovo povinná školní docházka něco znamená. Dítě by do školy mělo docházet pravidelně a jen v určitých omluvitelných případech by do školy nemuselo, např. návštěva lékaře, z důvodu nemoci. To že někteří rodiče dítě omlouvají, aniž by mělo pádný důvod k tomu nechodit do školy je věc druhá. Škola je pro každého jedince velmi důležitá, dítě se ve škole vyvíjí, učí, formy svou osobnost a svým způsobem hledá své místo, v posledním ročníku si také volí školu, ve které bude pokračovat. Záškoláctví velmi ovlivňuje žáka, ovlivňuje také jeho přístup ke škole, jeho chování, jeho činy a může a nemusí to mít následky, které trvají po celý život.

2. Co si představujete pod pojmem záškoláctví?

Záškoláctví je , když se dítě/ mladiství bez vědomí, může být i s vědomím zákonného zástupce neúčastní výuky, zdržuje se mimo školu bez omluvitelného důvodu

3. Jakým způsobem přistupujete k ověřování či omlouvání absencí?

Nepřítomnost žáka ve výuce je rodič povinný omluvit prostřednictvím bakaláře, nebo telefonicky škole nejpozději do 48 hodin, v případě, že se tak neděje, třídní učitel ho kontaktuje , pokud je absence opakovaná, častá, podezřelé důvody omlouvání, může být kontaktován OSPOD

4. Je záškoláctví na vaší škole spíš občasný problém, nebo se s tímto setkáváte poměrně často?

Není to častý problém, většinou se to řeší u jedinců.

5. Co podle Vás vede žáka k „chození za školu“?

Ve větším případě nezáměr rodičů, není podpora ke vzdělávání, ojediněle vyhýbání se učení samotného žáka bez souhlasu rodičů, nebo sdružování se tzv. part mimo školu v době vyučování. Dvakrát jsem se setkala se situací, kdy jsem musela řešit i útěk z domova z důvodu konfliktů mezi rodiči (hledány PČR)

6. Je podle Vás záškoláctví spojeno s prospěchem žáka?

Není to hlavní důvod, ale strach z neúspěchu nebo špatného prospěchu může souviset se záškoláctvím. Na druhou stranu jsem se setkala i s pár případy, kdy právě žák velmi nadaný

se vyhýbal škole (strach z posměchu od spolužáků, škola mu přišla zbytečná, chtěl se zviditelnit).

7. Setkal/a jsem se někdy za svou praxi u žáka s neomluvenými hodinami? Jakým způsobem jste to řešil/a?

Ano, v závislosti na frekvenci a množství neomluvených hodin – řeší se to v souvislosti se školním řádem a metodickými pokyny k řešení záškoláctví v rámci prevence sociálně – patologických jevů, probíhá pohovor/jednání zák. zástupce s třídním učitelem/vých. poradcem/metodikem prevence / vedením školy (dle závažnosti), pokud je absence opakovaná, kontaktuje se OSPOD, za neomluvenou absenci je udělováno výchovné opatření, nebo i snížená známka z chování

8. Dokážete poznat kdy jde o záškoláctví a kdy jen o pár neomluvených hodin? Jaký rozdíl v tomto pociťujete?

Tady se nemůžeme mluvit o pocitech...Je to důsledná kontrola docházky žáků a spolupráce celého pedagogického sboru, předávání si informací, zpětné vazby.

9. Jakým způsobem jste přišli na to, že se jedná o záškoláctví?

Pravidelnou kontrolou docházky, znalostí třídního kolektivu, anamnéze rodin a v nestandardním chování

10. Jakým způsobem jste hledali příčiny záškoláctví?

Při hledání příčin záškoláctví je velmi důležité nepanikařit a zachovat klidnou hlavu, musíme brát v potaz to, že vždy se jedná o malou kriminalistickou akci, která při jakémkoliv podezření se musí okamžitě řešit

11. Jaká byla příčina toho, že žák nechtěl chodit do školy?

Nezájem rodičů, podpora v jejich zahálce (děti nakonec po dlouhodobém apelování na OSPO umístění v dětském domově) , záškoláctví podporováno i lékařem !!! a to i v jiných případech !! nemáme šanci to dokázat...!

12. Víte nebo máte představu o tom kde se žák po dobu své nepřítomnosti ve škole pohyboval?

Většinou doma, nebo se flákají v parcích, ulicích, nákupních centrech.

13. Jaké byly reakce žáka, když jste přišli na záškoláctví?

Přizná se, ale pokud to omluví lékař i zpětně, tak je to pro nás neprůstředná situace, i když víme, že je to jinak !!

14. Můžete popsat, jak škola řeší záškoláctví? Jakým způsobem jste postupovali, aby se případ vyřešil? Byli u řešení přítomní také jiní odborníci, po případně s kým vším jste tento problém řešil/a?

Obecně platí, že o neomluvené absenci informuje třídní učitel rodiče, z tohoto jednání s rodiči je sepsán zápis. U opakování neomluvené absence se koná výchovná komise a škola podává hlášení na OSPOD (pokyn uvádí od 10 neomluvených hodin). Rodina je pak pod dohledem sociálního odboru.

15. Jak se rodiče staví k tomu, že jejich dítě chodí za školu? Jaké jsou jejich reakce? Jakým způsobem tento problém začali řešit?

Pokud se záškoláctví objeví, jak už jsem psala, většinou se to řeší na půdě školy zápisem, domluvou, následnou kontrolou, vých. opatřením, pokud se situace nezlepší a opakuje, tak kontaktujeme OSPOD.

16. Podaří se pokaždé u žáka odbourat záškoláctví? Jakým způsobem postupujete při odbourávání?

Ne vždy, v případě nalezení podpory u lékaře, kdy Vám žák sdělí, ať mu napíšete datum absence a já dodám omluvenky, nenaděláme nic. Při odbourávání musíme brát v potaz žákovu individualitu, na každého platí něco jiného. Absence častá, dlouhodobá a opakovaná se řeší velmi špatně a může to trvat týdny i měsíce.

17. Jaké jsou důsledky u těchto žáků?

Pokud se to stane výjimečně, většinou domluva a výchovné opatření splní svůj účel, už se to neopakuje, u rodin se sociálním znevýhodněním to ne vždy má význam, záškoláctví pokračuje.